

Nemzetiségek és nemzetiségpolitika
Békés megyében (1957-1980)

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Írta: Váczai Rozália

Szeged, 1985.

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ.....	2. oldal
I. AZ MSZMP NEMZETISÉGI POLITIKÁJA.....	7. oldal
1. Az MSZMP nemzetiségi politikájának főbb elvi alapjai.....	7. oldal
2. Történelmi örökségünk.....	10. oldal
II. NEMZETISÉGEK BÉKÉS MEGYÉBEN	
1. A nemzetiségi lakosság száma, összetétele, aránya, lakó- hely szerinti települése megyénkben.....	14. oldal
2. A nemzetiségi lakosság letelepedése és helyzete Békés megyében.....	18. oldal
III. A NEMZETISÉGEK HELYE, SZEREPE A MEGYE TÁRSADALMI GAZDASÁGI, POLITIKAI ÉLETÉBEN.....	32. oldal
1. Békés megye ipara, munkaalkalom, munkafeltételek ala- kulása.....	36. oldal
2. Kommunális ellátottság.....	43. oldal
3. Lakásviszonyok, lakáshelyzet alakulása.....	44. oldal
4. Egészségügy fejlődése.....	47. oldal
IV. A NEMZETISÉGI LAKOSSÁG TÁRSADALMI STRUKTURÁJA, POLITIKAI ARCULATA	
1. A nemzetiségek képvisellete a törvényhozó, önkormányza- ti, igazgatási szervezetben, politikai közérzete.....	51. oldal
2. Nemzetiségi szövetségek tevékenysége, lehetőségeik.....	58. oldal
V. A NEMZETISÉGI NYELV ÉS KULTURA, A NEMZETISÉGEK MŰVELŐDÉSÉNEK HELYZETE.....	61. oldal
1. Nemzetiségi oktatás, nyelvhasználat.....	62. oldal
- Nemzetiségi óvodák, óvónőképzés.....	64. oldal
- Általános iskolai oktatás.....	67. oldal
- Középiskolai oktatás.....	69. oldal
2. Nemzetiségi kultúra ápolása.....	75. oldal
- Néptánc, népzene, nemzetiségi klubok tevékenysége...	76. oldal
- Néprajzi hagyományok.....	81. oldal
- Nemzetiségi könyvtár.....	85. oldal
- Nemzetiségi kiadványok.....	86. oldal

VI. B E F E J E Z É S

1. Az elért eredmények összefoglaló értékelése.....92. oldal
2. A nemzetiségi politika továbbfejlődésének lehetséges irányai..... 94. oldal
3. Felhasznált művek idézetjegyzéke..... 99. oldal
4. Felhasznált irodalom jegyzéke.....108. oldal

E L Ő S Z O

A nemzetiségi politika alapvető elveit és az elvek gyakorlati alkalmazásának módját - az adott történelmi viszonyoknak megfelelően - a marxizmus-leninizmus nagy klaszikusai, Marx-Engels-Lenin dolgozták ki. A történelem - hazánk népeinek története is - azt igazolja, hogy az általuk kidolgozott elvektől történő eltérés mindig nagy károkat okoz a népeknek, közös ügyüknek, a szocializmus győzelméért, felépítéséért folyó harcnak.

Szintén történelmi tapasztalat, hogy a nemzetiségi kérdés igazságos - marxista-leninista - megoldása lehetetlen a kapitalizmus, azaz a polgári nemzet felszámolása nélkül.

"A munkásozttálynak a szocializmusért vívott harcával, a szocializmus világméretű előretörésével szorosan összefüggő fejlődés egyik legfontosabb jellemzője, hogy a történelemben eddig ismert burzsoá nemzet mellett megjelenik a szocialista nemzet." (1)

A szocialista nemzetté válás folyamatában, tartalmában új szocialista viszonyok alakulnak ki a szocialista nemzet, a különböző nemzetiségek és a velük egy nyelvet beszélő anyanemzetek között. Ez a viszony bár nem konfliktusmentes, a szocializmus építése során egyre erősödik, fejlődik. A szocialista nemzet és nemzetiségek kialakulásának és együttműködésének objektív feltétele tehát a szocialista forradalom győzelme, a szocialista társadalom felépítése. Erre az utra hazánk népei

a felszabadulás után léptek. Ettől kezdve a nemzetiségek felszabadításának, egyenjogúsításának lenini útját kezdtük járni a gyakorlatban is.

Lenin már 1917-ben közvetlen a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme előtt hangsúlyozta:

"a párt követeli, hogy az alkotmányba iktassanak be egy alaptörvényt, amely érvénytelennek nyilvánít mindenféle olyan kiváltságot, amelyet csak egy nemzet élvez, és megszünteti a nemzeti kisebbségek jogainak bármilyen néven nevezendő csorbitását." (2)

Az MKP 1944. november 30-án Szegeden elfogadott programjavaslatában a következő álláspontot fogadta el:

"Szakítanunk kell a magyar imperialista rögeszmével; Nagy-Magyarország reakciós ábrándjával. Egyszer és mindenkorra szakítani kell azokkal a törekvésekkel, amelyek a ''magarság vezető szerepének'' ürügye alatt a Duna-medencében élő népek feletti uralomra irányulnak." (3)

Mint ismeretes 1949. augusztus 20-án elfogadott Alkotmány a fenti elvek alapján kimondja:

"A Magyar Népköztársaság polgárai a törvény előtt egyenlők és egyenlő jogokat élveznek. A polgárok bármilyen hátrányos megkülönböztetését, nemek, felekezetek, vagy nemzetiségek szerint a törvény szigorúan bünteti. A Magyar Népköztársaság a területén élő minden nemzetiség számára biztosítja az anyanyelvi oktatásának és nemzeti kultúrája ápolásának lehetőségét." (4)

Ezt az elvet az 1972. április 19-én elfogadott módosított szövegben továbbfejlesztettük a következőképpen:

"A Magyar Népköztársaság a területén élő minden nemzetiség számára biztosítja az egyenjogúságot, az anyanyelv használatát, az anyanyelven való oktatást, saját kultúrája megőrzését és ápolását." (5)

Az utóbbi fogalmazás már túllép a lehetőség biztosításán, annak gyakorlati megvalósítása irányába. A párt és népi államunk szervei minden szinten figyelemmel kísérik és ellenőrzik a lenini nemzetiségi politika helyes gyakorlati megvalósítását. A felszabadulástól eltelt 40 év során a párt kongresszusain elfogadott beszámolók és határozatok jelentőségének megfelelően foglalkoznak a nemzetiségi politika megvalósításának feadataival. E politika természetes következménye, hogy Békés megyében is a megyei pártbizottság, a tanács, a Hazafias Népfront illetékes szervei rendszeresen vizsgálják a nemzetiségi politika alakulását.

A megyében élő nemzetiségek helyzetének elemzését több ok is indokolhatja.

A téma feldolgozására ösztönzött, hogy - Békés megyében a Központi Statisztikai Hivatal 1980-as népszámlálása adatai alapján a megye összlakosságának 2,4 %-a nemzetiségi, s a 74 településünkben 19-ben élnek. (6)

Területünkön a nemzetiségek életével foglalkozó átfogó tanulmány még nem készült. A kész vagy születőben lévő tanulmányok a nemzetiségi lét egy-egy területével, főleg a nemzetiségi kultúra, a hagyományok, a szokások ápolásával foglalkoznak. (7)

A nemzetiségi kisebbség multjáról, a történelmileg megtett utról nemzetiségi dolgozóink, mindenekelőtt a fiatalabb nemzedék többsége nem, vagy csak hiányos információkkal rendelkezik. Holott a jelen reális értékelése és a jövő alapozása nem nélkülözheti a mult helyes értelmezését:

"Bármilyen aspektusból merül is fel a nemzetiségi kérdés, akár a szociológia, ideológia vagy politika szférájában, a kérdésfeltevésben szükségképpen ott bujkál a történelem... hogyan képzelhető el egy újszerű nemzeti öntudat, ha nincs meg az érzelmi fedezete a történelemben, ha az öntudat nem kap elég érvet, az érzelem pedig elég példát a történelemből." (8)

Az elmúlt években több nemzetiségek lakta megyékben (elsősorban Baranya, Csongrád) jelentek meg az ott élő nemzetiségek helyzetét bemutató tanulmányok.

Disszertációmban arra törekszem, hogy a Békés megyében folyó nemzetiségpolitikai munkát átfogóan értékeljem, bemutassam az elért igen jelentős eredményeket, és egyben nemzetiségpolitikai gyakorlatunk továbbfejlesztésének lehetséges irányaira javaslatokat tegyek.

Az anyaggyűjtés, elemzés és szintetizálás rendező elvének tekinttem, hogy a nemzetiségi sorsa elválaszthatatlan a többség sorsától, a nemzetiségi politika a párt politikájának szerves része. Ez egyuttal meghatározta számomra a megközelítés módját is. A megye 1980-as általánosan jellemző helyzetképét kiindulási alapként kezelve mutatom be, illetve minősítem a társadalompolitika főgg jellemző területeit úgy, hogy a szükséges pontokon és kérdéseknél visszatekintést adok a múltból is. Ennek a megoldásnak két nehézségét szükséges említenem. Egyik: a négy nemzetiségre (szlovák, román, szerb, német) és a többségi magyarságra vonatkozóan gazdag anyag gyűlt össze. Ennek teljes feldolgozása meghaladja e disszertáció kereteit. Másik: a jelen és a múlt összevetését nehezíti, hogy egyes területekre nincs forrás, vagy ha van, nem összevethető a mával, mivel mást, és nem egységes szempontok alapján rögzítettek. Ezért erőteljesen válogattam az anyagból. Forrásként felhasználtam történelmi dokumentumokat, a megyei levéltár, a megyei és városi könyvtárak anyagait, testületi ülések (pártbizottsági, tanácsai, népfront) elemzéseit, több nemzetiségi vezetővel, szakemberrel folytatott beszél-

getés tanulságait, a nemzetiségi szövetségek anyagait.

Megyénk nemzetiségeire is érvényes az, amit Kővágó László ír az országban élő nemzetiségekről általában:

"A magyarországi nemzetiségek kis létszámu, szórvány településű nemzetiségi kisebbség jellegű csoportok. Magyarország területére évszázadokkal ezelőtt önkéntes bevándorlás, letelepülés útján kerültek olyan időszakban, amikor még egységes irodalmi nyelvük, nemzeti öntudatuk és nemzeti államuk nem volt. Mindebből következik egyrészt az, hogy anyanemzetükkel, annak irodalmi életével lazák voltak a kapcsolataik, másrészt, hogy évszázadokkal ezelőtti hagyományait meglepő épségben megőrizték, olyanokat is, amelyek anyanemzetük tömbjénél esetleg már kialakultak. A szülőföldről való ragaszkodásuk igen erős, s ezt csak fokozza, hogy olyan dolgozó rétegekből állnak, amelyeknek érdekei teljesen egybeesnek a szocialista hazájuk érdekeivel, célkitűzéseivel. Két nyelvűek. Anyanyelvükön és magyarul egyaránt beszélnek. Teljesen integrálódtak az ország életébe, a magyarsággal való együttélés körülményei közé. Nemzetiségi tudatukat nyelvük, hagyományaik, kulturájuk ápolása megőrzésének igénye jellemzi. Az asszimilálódás erősen megritkította sorukat." (9)

Doktori értekezésem Dr. Csatári Dániel egyetemi tanár vezetésével készítettem, akinek dolgozatom tárgykörének kijelöléséért, valamint munkám messzemenő támogatásáért e helyen is köszönetet mondok.

I. AZ MSZMP NEMZETISÉGI POLITIKÁJA

1. Az MSZMP nemzetiségi politikájának főbb elvi alapjai:

A nemzetiségi kérdésre úgy tekintünk, mint amely - helyes politika esetén - fontos szerepet tölt be a szocialista társadalom belső egységének erősödésében és nélkülözhetetlen feltételként szolgálja a szocialista országok népeinek összeforrottságát, gyorsítja előrehaladásukat.

A nemzetiségi kérdés helyes kezelése, megoldása a szocialista világrendszer sokoldalu erősítésének, a szocialista országok közötti kapcsolatok elmélyítésének fontos tényezője.

A nemzetiségi kérdésben legfontosabb feladat gondoskodni a nemzetiségi jogok érvényesüléséről oly módon, hogy minden nemzetiség lehetőséget kapjon szabad fejlődésre, nemzetisége megőrzésére. Alkotmányunk 61. §-a állami biztosítékot ír elő a nemzetiségek nyelvének és kultúrájának nemcsak használatára és ápolására, hanem kultúrájuk megőrzésére is.

Nemzetiségi politikánk határozottan elveti a nemzetiségek erőszakos asszimilálását. Ugyanakkor azt a természetes folyamatot sem kívánja megakadályozni, amely a szocialista építés, az ipari fejlődés és városiasodás következtében a nemzetiségi lakosok városba áramlását, hagyományos társadalmi szerkeztük átrétegződését vonja maga után.

A szocialista nemzetiségi politika nem lehet a lakosság számának függvénye. A nemzetiségi lét elvileg azonos kérdéseket vet fel, akár több százezres vagy milliós tömblakosságról, akár kislétszámu

szórványról van szó, s ezek megoldása ugyanazon lenini elvek alkalmazását kívánja meg. A magyarországi nemzetiségi politika a reális hazai nemzetiségi viszonyokra épít. A kislétszámu, szórványtelepülésű, kétnyelvű hazai nemzetiségi típus igényeit és szükségleteit igyekszik kielégíteni, őket magukat is bevonva a megvalósításba.

A lenini nemzetiségi politika érvényesítését pártunk bonyolult, a szocializmus építésébe ágyazódó, tőle elválaszthatatlan folyamatnak tekinti. A nemzetiségi kérdés megoldása szempontjából döntő jelentőségű a szocialista gazdasági integráció, szocialista nemzetek közötti ideológiai együttműködés, a kulturális csere további elmélyülése, kibővülése, az, hogy a szocialista országok polgárai kölcsönösen, jobban megismerjék egymás multját, jelenét, gazdasági-kulturális hagyományait és eredményeit.

A szocialista nemzetek és a velük együtt élő nemzetiségek szilárd szövetségének, a szocialista hazafiság összetársadalmi érvényesülésének a nemzetiségi jogok következetes biztosítása is feltétele. A nemzetiségek annál jobban tudnak a többségi néppel és vezető erőivel politikailag, s így a szocializmussal is azonosulni, minél inkább biztosítva érzik nemzetiségi kulturájuk, sajátosságaik megőrzését, nyelvük használatát, oktatási igényeik kielégítését, a velük egy nyelvet beszélő nemzethez fűződő kapcsolataiknak szabad érvényesülését.

Pártunk következetesen internacionalista szellemű nemzetiségi politikát folytat oly módon is, hogy elítéli azokat a nézeteket, amelyek az ellentmondásokra vagy a nemzetiségi politika végrehajtása során elkövetett szubjektív hibákra nacionalizmussal reagálnak, vagy olyan következtetéseket vonnak le, hogy a nemzetiségi kérdés megoldhatatlan. Visszautasítja az olyan magatartást, amely nacionalizmustól ösztönözve és nacionalizmust szítva nem hajlandó tudomásul venni

a szocialista társadalom nemzetiségi politikájának eredményeit, s amely e kérdéskör képviselőjét nacionalista célok érdekében igyekszik kisajátítani. De ugyanígy elutasítja a nemzetiségi kérdés iránti közömbösséget is.

Az így értelmezett és gyakorolt nemzetiségi politika a párt általános politikájának része. Alapelveinek kialakítására akkor került sor, amikor az MSZMP az ellenforradalom leverését követően a politikai, gazdasági, ideológiai konszolidáció részeként, minden területen a marxizmus-leninizmus elvei alapján fogalmazta meg elvi állásfoglalásait, konkrét tennivalóit. Így történt ez a nemzetiségi politikában is. A Politikai Bizottság 1958. október 7-én átfogóan foglalkozott a nemzetiségi kisebbségek között végzett politikai, oktatási és kulturális munkával. Határozatában megállapítja:

"A nemzetiségek között folyó munka alapján megfelelő a marxizmus-leninizmus tanításának." (10)

Kimondja:

"A Központi Bizottság szigorúan őrködik a nemzetiségek jogainak betartása, érvényesítése felett, és megköveteli valamennyi pártszervezettől, hogy az egyes jelentkező értetlenséget küzdjék le, következetesen munkálkodjanak a marxizmus-leninizmus elveinek érvényesítéséért a nemzetiségi politikában is." (11)

Nagy erénye a határozatnak, hogy a nemzetiségek kulturájának az alkotmányban biztosított ápolására vonatkozóan konkrét gyakorlati állásfoglalásokat fogalmaz meg. Szükség is volt erre, hiszen az elvek törvényes rendelkezésekben mindezideig nem realizálódtak, így azok többnyire megmaradtak az elvi nyilatkozat szintjén.

A Politikai Bizottság többek között feladatokat jelöl meg a Nemzetiségi Szövetségek, a Művelődésügyi Minisztérium számára; igényli nemzetiségi területeken a nemzetiségi káderek beállítását, valamint a törvényhozási és az államigazgatási szervekben való képviselőket.

A Politikai Bizottság ezt követő 10 évenként (1968-ban és 1978-ban) ellenőrizte a végrehajtást és megváltozott körülményeknek megfelelően új tennivalókról döntött. Mind az említett és más határozatok, mind pedig az MSZMP kongresszusainak állásfoglalásai megerősítették az 1958-ban megfogalmazott alapelveket. Együttal növelték nemzetiségi politikánk hatékonyságát. Ujabb és újabb jelentős aktivizálódást, felélénkülést eredményeztek. Különösen az 1960-as évek közepétől érződik ez, ugyanis akkorra tehető, hogy:

"... a párt és állami szervekben az automatizmus-szemléletét mindinkább kiszorította az a felismerés, hogy a nemzetiségi kérdéssel foglalkozni kell." (12)

Ennek a folyamatnak elengedhetetlen része az is, hogy 1966-tól az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete irányításával fellendült a nemzetiségi problémák kutatása.

2. Történelmi örökségünk

Ha a nemzetiségi politika multjáról esik szó, a legtöbb embernek még napjainkban is a káros történelmi örökség jut először eszébe. Pedig a magyar történelem nem kizárólag nyomasztó, terhes örökséget hagyott ránk. Olyan hagyatékot is kaptunk 1849-el; ezt követően a polgári radikalizmus egy-egy politikusának fellépésével. (13)

a korai munkásmozgalom programjaival (Általános Munkásegylet 1869 - a nemzetiségek önrendelkezési joga; MSZDP 1903-as programja - a nemzetiségek tényleges egyenjogúsága), a Tanácsköztársasággal; a fasizmus alatt illegálisan harcoló kommunista és munkásmozgalommal; az MKP 1944-es, az MDP 1948-as programnyilatkozatával, az 1949-es alkotmánnyal, az MDP KV 1956. májusi határozatával, (14)

amelyet ma is a magunkénak vallunk. Ezek birtokában nyílt meg az út hazánkban a felszabadulást követően a nemzetiségi politika lenini elveinek - ellentmondásoktól korántsem mentes - immár végleges megvalósításához.

De mi volt az az örökség, amellyel szakítanunk kellett és szakítottunk is?

Ennek bemutatására álljanak itt az alábbiak:

"Magyarország lakossága már az államalapítás idején sem volt egységes nyelvű és etnikumu. A különböző népelemek kisebb-nagyobb hullámokban - főként a török hódoltság után - történt betelepítés következtében a kapitalista viszonyok XVIII. sz. végi kibontakozásának megindulásakor az ország lakosságának immár többsége nem magyar nemzetiségű, illetve anyanyelvű volt. A polgárasuló magyar uralkodó nemesi osztály ilyen körülmények között alakította és fejlesztette ki a polgári átalakulás különböző koncepcióit. A nemzetiségi kérdést illetően lényegileg teljes volt az egyetértés. A soknemzetiségű ország területi integritásának fenntartása az ország nem magyar lakossága feletti magyar hegemonia fenntartásával." (15)

A nemzetiségi politikában kialakított vezéreszme a dualizmus korában gyakran nyílt, erőszakos asszimilációhoz vezetett. "a harmincmillió Magyarországi" megteremtése érdekében. Még erőteljesebben jelentkezik ez a Horthy-rendszer revizionista országgyarapító politikájában. A trianoni békefeltételek kisebbségvédelmi rendelkezéseinek látszatmegállapításai mit sem változtattak az ellenforradalmi rendszer nemzetiségi politikájának lényegén, amely végül is a totális fasizmus "fajvédő" politikájába torkollott.

"A szentistváni állameszme", a "harmincmillió egységes magyar politikai nemzet", a "magyar kulturfölény", a "Duna-medencében a magyarság vezető szerepére való hivatottság" illuzórikus nemzetkoncepciója káros hatásait a történelem bizonyította.

A magyarosítás ellen védekező nemzetiségeket, a maga ellen hangolt szomszédos népeket nem volt nehéz a magyar néppel szembe fordítani. Azuralkodó osztályok "nemzetmentő" törekvései még a társadalmi haladást szolgáló időszakokban is - nacionalizmussal párosultak olyan mértékben, hogy hallani sem akartak a nemzetiségek saját "nemzetmentő" törekvéseiről. Így érthető, hogy a nacionalizmus ellennacionalizmust szült a Kárpát-medencében. S mindez akkor éleződött ki a legjobban, amikor a társadalmi átalakulásért indított forradalmak idején nemzetiségekkel való megbékélésre, a segítségükre, de legalább a lojalitásukra lett volna szükség. (16)

Történelmünk tragikus mozzanatait a küzeákmányoló osztályok arra használták fel, hogy a tömegekben a nemzeti kisebbségek és a szomszédos népek ellen gyűlöletet szítsanak. Ezért a nacionalizmus és a sovinizmus a legterhesebb és legnagyobb erőnek ható burzsoá métely.

Mit jelentett ez a kulturpolitikai gyakorlatban? A negyedszázados ellenforradalmi rendszer uralkodó kulturáját a népellenesség, a közélmányoló osztályok kiváltáságos helyzetének biztosítására, az osztályellentétek elkődösítésére irányuló törekvés, a nemzeti fennhéjzás és gyölölködés, a nacionalizmus és sovinizmus, a klerikalizmus jellemezte. Az elemi ismeretek terjesztése is csupán a tőkés termelés által igényelt korlátolt műveltségi színvonalat nyújtotta a nép tömegeinek. Az iskolai nevelést a nemzeti gyölölködés terjesztése révén az imperialista háboru eszmei előkészítésének szolgálatába állították. A feudális maradványokkal telített tőkés rendszer talaján a magyar kultúra nem tudott igazán lábra kapni. A hivatkozóan emlegetett magyar "kulturfölny: hamis jelszó volt és álnokul imperialista célokat leplezett. Mit jelentett a valóságban ez a "kulturfölny"? Jelentette a dolgozó tömegek kulturális elmaradottságát, papiron meglévő, de végre nem hajtott iskolatörvényeket, a munkás- és parasztfiatalok kirekesztését a középiskolákból és az egyetemekről, az értelmiség és a nép szembeállítását, a klerikalizmust, a fasiszta nézetek uralmát, a kispolgári giccs, ponyva, a szórakoztató ipar tobzódását. (17)

II. NEMZETISÉGEK BÉKÉS MEGYÉBEN

1. A nemzetiségi lakosság száma, összetétele, aránya, lakóhely szerinti települése megyénkben:

Nemzetiségi politikánk teljes mértékben történő érvényesüléséhez alapvető adatokra van szükségünk. Mindenekelőtt tudnunk kell, hogy a nemzetiségek milyen létszámot alkotnak, milyen a területi elhelyezkedésük, milyen a foglalkozási összetételük, iskolai végzettségük, stb.

A nemzetiségek létszámának viszonylag pontos meghatározása napjainkban bonyolult és nehézségekbe ütközik. Ugyanis a számbavétel során két fontosabb számadattal is találkozunk: az egyiket a népszámlálás, a másikat a nemzetiségi szövetségek, illetve az államhatalmi, társadalmi szervek becslése szolgáltatja.

Ez a sajátos, látszólag megkettőződött nyilvántartásba vétel abból adódik, hogy noha a népszámlálási adatok pontosak, nem tükrözik teljesen megbízhatóan a nemzetiségek tényleges nagyságát. A népszámlálás adataiból ugyanis csupán a bevallott, tehát a vállalt anyanyelv alapján következtethetünk az illetők nemzetiségi jellegére. Azonban megyénkben már a múltban is szétszórta a magyarság közé ékelődve éltek a nemzetiségek. A második világháború után bekövetkező lakosságcsera ezt a szórványjelleget még jobban növelte; a tradicionális falusi közösségek felbomlásával, a dinamikusan fejlődő társadalomban való aktív részvétel növekedésével egyre többen lettek olyanok, akik magyarul is, illetve már csak magyarul beszélnek. Emiatt a népszámlálási kérdőívekben többen a beszélt nyelvet vallották anyanyelvüknek. A szocialista nemzetiségpolitika következetes alkalmazása, az alkotmány adta jogok maradéktalan biztosítása azon-

ban megkivánja, hogy ne csak azokat vegyük számba hazánk nemzeti-
ségi állampolgáraiként, akik nem magyar anyanyelvűeknek vallották
magukat, hanem azokat is, akik már inkább magyarul beszélnek, de
kulturájukban, népi hagyományukban még a nemzetiséghez tartozók-
nak tekinthetők. Ezért vált szükségessé a reális becslés. A megyei
pártbizottság és a megyei tanács 1969-beli együttes ülése a helyi
szervek becslése nyomán Békés megye nemzetiségi lakosságának ará-
nyát 17-18 %-ra, a megyei tanács végrehajtó bizottságának 1976. ja-
nuári ülése pedig ezt az arányt 14-15 %-ra becsülte.

A nem magyar anyanyelvű lakosság aránya beszélt nyelv
szerint:

	1960.	1970.	1980.
A megye összlakossága	448466	446668	436910
Szlovák nemzetiségű	16795	10989	7924
Román nemzetiségű	9720	8478	7140
Szerb nemzetiségű	1265	950	646
Német nemzetiségű	585	308	301
Nemzetiségi lakosság együtt	28365	20725	16011
A lakosság %-ában	6,3 %	4,6 %	3,6 %

Tehát a KSH adatai alapján, beszélt nyelv szerint a megye össz-
lakosságának 1960-ban 6,3 %-a, 1970-ben 4,6 %-a és 1980-ban 3,6
%-a vallotta magát nemzetiségi lakosnak.

Békés megye lakosságának beszélt nyelv szerinti megoszlása

Év	Összesen	Magyar	Szlovák	%	Román	%	Szerb	%	Német	%
1949.	471.561	444.472	15.608	3,3	8.832	1,9	1.417	0,3	246	0,1
1960	448.466	438.755	16.795	3,6	9.720	2,1	1.218	0,3	583	0,1
1980.	436.910	419.661	7.924	1,8	7.140	1,6	646	0,1	301	0,1

Vállalt nemzetiség szerinti megoszlás

Év	Összesen	Magyar %	Szlovák	%	Román	%	Szerb	%	Német	%	Egyéb	%
1949.	471.561	97,3	4.398	0,9	4.352	0,9	1.135	0,3	46	0,0	963	0,2
1960.	448.466	96,3	7.454	1,6	7.114	1,5	1.087	0,2	198	-	228	0,1
1980.	436.910	97,5	3.705	0,9	5.757	1,3	640	0,1	167	-	230	0,1

(18)

(Békés megyei Statisztikai Évkönyv adatai)

(Békéscsaba, 1949, 1960, 1980)

Az első táblázatban lévőknem mind vállalták a nemzetiséget is, attól függetlenül, hogy például 7924 ember beszéli a szlovák nyelvet, ezek közül ők tekintették magukat szlovák nemzetiséginek. A többiek 4219 fő beszéli ugyan a szlovák nyelvet, de anyanyelvének a magyart vallotta és a szlovák nemzetiséghez való tartozást nem vállalta.

Az 1980-as népszámlálás adatai szerint tehát a megye összlakosságának 2,4 százaléka, 10.269 fő tartozik valamelyik nemzetiséghez. Nemzetiségenként tagolva:

szlovák	0,9 %	-	3.705 fő
román	1,3 %	-	5.757 fő
szerb	0,1 %	-	640 fő
német	0,0 %	-	167 fő

A nemzetiségek szórványjellege igen magas foku. Az egyes nemzetiségek általában a magyar lakossággal együtt alkotnak közösséget, de vannak három, sőt négy nyelvű helységek is.

A szerb nemzetiségek: Battonyán, Eleken.

A szlovák nemzetiségek: Békéscsabán, Szarvason, Mezőberényben, Tótkomlóson, Kondoroson, Kardoson, Eleken, Csabacsüdn, Telekgerendáson, Medgyesegyházán, Nagybánhegyesen, Örménykuton.

A román nemzetiségek: Gyulán, Méhkeréken, Kétegyházán, Eleken, Pusztatlakán, Battonyán, Lőkősházán.

A német nemzetiségek: Gyulán, Almáskamaráson, Eleken, Mezőberényben.

A felsorolásból kitűnik, hogy a települések között több helyen három, illetve négy nyelvű lakosság él.

Igy például:

Mezőberény	- magyar, szlovák, német
Gyula	- magyar, román, német
Elek	- magyar, szlovák, román, német

A megyében két település tekinthető nemzetiségileg zártnak: Méhkerék és Kétegyháza, ahol a lakosság 95 %-a román nemzetiségű. A városok közül Békéscsabán és Szarvason szlovák, Gyulán román és német nemzetiségűek laknak a többséget alkotó magyarsággal együtt. Békés megyében a nemzetiségek nagyobb része a falvakban él, a városok a nemzetiségi jegyeket elsősorban a falusias külvárosi részeken, a tanyákon őrizték meg. A nemzetiségi lakosság területi elhelyezkedésében bekövetkezett lazulásához a lakosságcserén, a kitelepítésen túl hozzájárult a hazánkra és megyénkre az elmúlt évtizedekben jellemző nagyarányú népmozgás, mely a gyorsütemű gazdasági fejlődésnek, az iparosodásnak, a mezőgazdaság korszerűsödésének a természetes következménye. Mindez nagy hatással volt a községekben élő nemzetiségi lakosságra is.

2. A nemzetiségi lakosság letelepedése és helyzete Békés megyében

Megyénkben a másfél évszázados török hódoltság nyomán települtek különböző nemzetiségű lakosok. Az elmenekült magyar törzslakosság helyére, a már-már lakatlanná váló megyébe részben szervezett telepítés, részben spontán bevándorlás révén költöztek. A török elől menekülve, ellene védekezve jutottak el a megyébe délszlávok, a XVIII-XIX. századi szervezett telepítés során pedig szlovákok és németek. Munkaalkalmat, kedvezőbb életkörülményeket keresve telepedett le a megyébe a román nemzetiség. (19)

A nem magyar anyanyelvűekben megyénkben is egyöntetűen sajátos nemzetiségi tudat alakult ki, amely nem azonosítható az anyanemzetek nemzeti tudatával. Elsősorban az anyanyelvhez, a szülőföldhöz és a hagyományokhoz való erős érzelmi ragaszkodásban jut kifejezésre e sajátos csoport-tudat. Nemzetiségeink tudatában tehát nem alakult ki a külön érdeken alapuló társadalmi fellépés igénye. Az összetartozás tudata az azonos nyelvűek között csupán ismerősi, rokoni kapcsolatokra szorítkozik. (20)

Ez a tényező megkönnyíti a nem magyar ajkú munkások, parasztok integrálódását a szocialista magyar társadalomba. Többek között ez is elősegíti azt, hogy a szocialista hazafiság követelményeinek beépülése a nem magyar anyanyelvűek tudatába egyre gyorsuló folyamat. Jellemző sajátossága Békés megyének, hogy a nemzetiségi lakosság társadalmi rétegződése a szlovákság és a németek kivételével nem érte el a társadalom egészére jellemző fejlettségi fokot.

A lakosságnak ez a része csaknem teljesen a szegény parasztsághoz tartozott, csak kisebb csoportjai éltek a városi proletáritás között. A szlovákság társadalmi rétegződése közelítette meg legjobban a társadalom egészére jellemző megyei arányokat. Köztük jelentős volt a jómódu nagygazdák és a városi kispolgárok aránya is. Saját értelmiségi réteggel a nem magyar ajkúak 1945 előtt lényegében nem rendelkeztek. (21)

E téma bármilyen nézőpontú vizsgálatánál fontos számolni azal, a ténnyel, hogy a megyében élő nemzetiségek asszimilációja, létszámának csökkenése a XX. század elejétől fokozatosan meggyorsult és különösen a két világháború között vált jellemzővé gyors fogyásuk. A lélekszámban ma is legnagyobb megyei nemzetiségi létszám a következőképpen alakult a XX. században:

Év	Összlakosság száma	Szlovákok száma	% arány
1900	375. 097	71. 534	19
1930	434. 567	49. 886	11, 4
1960	448. 466	16. 795	3, 7
1970	446. 668	10. 989	2, 4
1980	436. 910	7. 924	1, 8

A felszabadulás előtt a nem magyar anyanyelvűek létszámának fogyása egyrészt ugyancsak a települések szórvány jellegével és a nemzetiségek viszonylagos kis létszámával függött össze, azonban jelentős tényező volt a megye súlyos gazdasági elmaradottsága is, ami miatt kivándorlás, illetve elvándorlás is apasztotta a létszámot. A szlovákság asszimilálódásához az anyanemzettől való - az akkori érintkezési lehetőséget számba véve - viszonylag nagy földrajzi távolság is hozzájárult. A kisebbségek nemzeti öntudatának erősödését a Horthy-fasizmus sovinizmusa minden eszközzel gátolta. Az előző okok mellett ez is nyilvánvalóan döntő tényezője volt az asszimiláció meggyorsulásának.

A szlovák lakosság, de általában a nemzetiségek a felszabadulás utáni asszimilációjához az járult hozzá, hogy az áttelepülésekkel és a városba áramlással - ami természetes velejárója volt az iparosításnak és a falusi magyar lakosságot is hasonló arányban érintette - megbomlott a nemzetiségi települések még meglévő zártsága, mindenhol vegyes települések jöttek létre és a lakosság magyar többségével az érintkezés sokoldalúbbá, gyakoribbá vált. A társadalmi kapcsolatteremtés eszköze a család kivételével döntően a magyar nyelv lett.

"A Békés megyei nemzetiségek elsősorban osztályhelyzetüknél fogva kezdettől aktív résztvevői voltak a haladó társadalmi folyamatoknak. Megyénk forradalmi hagyományai közül kimagaslóan az agrárproletáriátus moz-

galmai. A Várkonyi István szervezte mozgalom legfontosabb bázisa közismerten Békés megye. Ugyancsak a békéscsabai Népegyetből fejlődő, s lassan szintén országos hatásúvá váló Áchim L. András vezette irányzat bázisa is az agrárproletáriátus, valamint a szegény- és középparasztság volt." (22)

Ismerve a nemzetiségi lakosság akkori arányát és osztályhelyzetét, joggal feltételezhető, hogy a megyében élő szlovák és román parasztok tömegesen csatlakoztak a magyar agrárproletáriátus küzdelmeihez. A Tanácsköztársaság idején a Vörös Hadsereg szervezése megyénk nemzetiségi településein is sikerrel járt.

"Hogy a csabai proletárok megértették a felhívást, az a tény is mutatja, hogy március 26-tól 29-ig, három, négy nap alatt ezer csabai munkás jelentkezett a Vörös Hadseregbe, s hat századot alakítottak belőlök... Szép eredményeket hozott a helyi direktóriumok és politikai szervezetek irányítása alapján folyó toborzás Szarvason is, ahol március végéig egy teljes századra való vöröskatona jelentkezett. (23)

"A tótkomlósi vöröskatonák Fegyvernek, Fülek stb. környékén vettek részt a harcokban, amikor a román és a cseh csapatok megtámadták a fiatal proletárdiktatúrát. A bevonulókról fénykép készült. A fényképen vörös zászló látható, jellegzetes komlósi szlovák dialektus felirattal." (24)

Az a pozitív örökség 1945. után is jól segítette a párt osztályküzdelmeit a megye nemzetiségi községekben. A lenini nemzetiségi politika elveinek megváltozott történelmi körülményei közötti, immár

végleges megvalósításához hazánkban a felszabadulás után nyílt meg az út.

A Magyar Kommunista Párt 1944. október 2-án kelt programnyilatkozata, amely megfogalmazta a párt feladatait a háboru utáni időszakra, meghatározta a párt politikájának fő vonalát a nemzeti-ségi kérdésben is: a nemzetiségeellenes magyar nacionalista politikával való szakítást és egy új nemzetiségi politika kialakítását. A Szegeden közzétett programnyilatkozat kimondja:

"A Népköztársaság az állam területén élő összes nemzetiségeket gazdaságilag, politikailag és kulturálisan egyenjogunak nyilvánítja. Biztosítja a nemzetiségeknek a köz-igazgatásban, az állami élet minden területén való részvételüket, egyenlő és arányos képviselőket a törvényhozásban és a végrehajtásban. A közigazgatás hivatalos nyelvét az adott vidéki nemzetiségi összetétele adja meg. Többszempontú vidéken minden nemzetiség/ nyelve a hivatalos nyelvek közé felvétel. A nemzetiségi iskolákban az oktatás az adott nemzetiségi nyelven történik, az adott nemzetiség történelmi és kulturális hagyományainak szellemében, de mindenkor összhangban a Magyar Népköztársaság demokratikus elveivel. Nemzetiségi iskolák, tantervek képzése, nemzetiségi társadalmi és kulturális intézmények ugyanolyan elbírálásban és állami támogatásban részesülnek, mint a magyar nemzetiségieké."

(25)

Lényegében az 1944-es programnyilatkozatban megfogalmazott elveket ismételte meg az MKP és az SZDP egyesülési kongresszusán 1948. júniusában elfogadott program.

"Az országban élő nemzetiségek (délslávok, románok, szlovákok, stb.) számára a párt - a teljes állampolgári egyen-

joguság biztosítása mellett - haladó nemzeti kultúrájuk szabad fejlesztéséért, anyanyelvükön történő oktatásért, demokratikus, kulturális, társadalmi és politikai szervezkedésük teljes szabadságáért, a szomszéd országokban élő anyanemzeteikkel való kulturálisre és érintkezés szabadságáért száll siker." (26)

Ezekkel az elvekkel alapozódott meg az a 35 éves folyamat megyénkben, amelynek eredménye a nemzeti kisebbségek gazdasági és kulturális felemelkedése és együttthaladása az egész magyar társadalommal.

A Magyar Népköztársaság nemzetiségi politikájának jogi alapjait az Alkotmány rögzítette:

"A Magyar Népköztársaság polgárai a törvény előtt egyenlők és egyenlő jogokat élveznek. A polgárok bármilyen hátrányos megkülönböztetését nemek, felekezetek, vagy nemzetiségek szerint a törvény szigorúan bünteti." (27)

Nemcsak azoknak a jogoknak a biztosításáról esik azonban az Alkotmányban szó, amelyek a nem magyar anyanyelvűeket, mint egyes állampolgárokat érintik, hanem megfogalmazódnak azok a jogok is, amelyek a kollektív igények biztosítását szavatolják:

"A Magyar Népköztársaság a területén élő minden nemzetiség számára biztosítja az anyanyelven való oktatásnak és nemzeti kultúrája ápolásának lehetőségét." (28)

Ezek az elvi-politikai és jogi alapokon indult meg megyénkben a nemzetiségi lakosság felemelkedése, elsősorban a gazdasági egyenjoguság feltételeinek megteremtésével. Az egész társadalmat érintő alapvető politikai és gazdasági felemelkedés sodrába került

nemzetiségeink élete együtt és azonos módon megváltozott az egész társadalom váltoásaival.

"A nemzetiségi lakosság helyzetét Magyarországon is alapvetően azok a folyamatok határozzák meg, amelyek egész társadalmi fejlődésünkre hatnak." (29)

A megye iparosodásának, urbanizációjának dinamikája és döntően a mezőgazdaság szocialista átszervezése és a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek gazdasági megszilárdulása alapozta meg a nemzetiségek és a magyar lakosság életmódjában, tudatában bekövetkezett alapvető változásokat. A Horthy-rendszer által táplált szovinizmus, kulturfölény tudati öröksége az eltelt 35 év alatt változott át lakosságunk többségének tudatában internacionalizmussá, és ezzel párhuzamosan a nemzetiségek tudatában meglévő szembenállás, elzárkózás a szocialista Magyarország sorsával teljes közösséget vállaló szocialista hazafisággá.

A felszabadulás utáni években főként két nagy, nemzetközi jellegű akció jelentősen tovább csökkentette a magyarországi nemzetiségek létszámát. Az első ilyen akció a második világháborúban győztes három nagyhatalom vezetői által 1945. augusztusában megkötött potsdami megállapodás azon pontjának megvalósítása volt, amely többek között a magyarországi németekre is vonatkozott. A megállapodásnak ez a pontja kimondotta:

"A három kormány minden vonatkozásban megvizsgálva a kérdést elismeri, hogy a Lengyelországban, Csehszlovákiában és Magyarországon maradt német lakoságnak, vagy egy részének Németországba történő áttelepítésére vonatkozólag intézkedéseket kell fogyanatosítani." (30)

A magyar kormány kihasználva az így nyújtott lehetőséget - 1946 és 1949 között mintegy 170 ezer németet telepített ki az országból. (31)

Nincsenek adataim arra vonatkozóan, hogy Békés megyéből hány német kitelepítésére került sor.

A csehszlovák kormány a második világháború után célul tűzte ki, hogy - a németekhez hasonlóan - Csehszlovákia magyar lakosságát is kitelepíti az országból, a magyarországi szlovákokat pedig Szlovákiába telepíti. Ez elsősorban Békés megyét érintette. A magyar kormány nem volt hajlandó ilyen lakosságcserébe belemenni, s hosszas tárgyalások után - amelyre a párizsi béketárgyalásokon részt vevő hatalmak utasították - 1946. február 27-én részleges lakosságcserében egyezett meg a csehszlovák kormánnyal. E lakosságcsere keretében 73.273 szlovák hagyta el önként Magyarországot, míg Szlovákiából összesen mintegy 88 ezer magyar telepítettek át, illetve települt át Magyarországra. (32)

Nincsenek megyei vonatkozású adataim, hogy a kitelepítés hány családot érintett. Csak annyit sikerült felkutatnom, hogy Tótkomlós és Mezőberény községből kellett sok szlovák családnak eltávoznia. Az akkori községi vezetők becslése szerint, Tótkomlósról 4.500, míg Mezőberényből 9.300 főnek kellett Szlovákiába áttelepülnie.

Tény azonban, hogy ez az akció - a szlovák és a német anyanyelvűek számának jelentős csökkenése és a nemzetiségi falvak egyöntetűségének további lazulása mellett - törést okozott ezeknek a kisebbségeknek szocialista irányú tudatfejlődésében, és nehezítette a Magyar Kommunista Párt politikai tevékenységét is.

"Nemcsak beszédtema az áttelepülés, ami újból és újból szóba kerül, hanem ez határozza meg az emberek min-

dennapi cselekedeteit. Ha eddig úgy csoportosultak az emberek, hogy a demokrácia hívei az egyik, ellenségei a másik csoportban álltak, akkor ma a lakosság úgy csoportosult: kitelepülők, itthon maradók... Az az eredményesnek, lassu, de biztosnak vélt felülkerekedési folyamat, amely a legtöbb szlovák közösségben megvolt pártunk irányítása mellett, a szegényparasztság és a demokratikus kisgazda réteg részéről, a nagygazdák gazdasági és politikai hatalmi fölényének megtörésére, most a hanyatlás, félvereség útján áll. Visszaemlékezve arra az élenk pártéletre, amely azelőtt eltöltötte elvtársainkat a reakciókkal szemben, - ha összevetem azzal, ami ma van, akkor meg kell állapítani, hogy az egyezmény... a reakció győzelme." (33)

Hatása hosszú ideig nehezítette a nemzetiségek közötti politikai tevékenységet, töréat okozott az integrációs folyamatban:

"Bizonyos nacionalista ellentétek voltak és vannak jelenleg is az áttelepítés miatt." (34)

- állapítja meg még 1959-ben is a megyi végrehajtó bizottsági jelentés. Ebben az időszakban lakosságunk többségének tudatában igazolódtott az a marxista-leninista alapelv, amely szerint kölcsönösen feltételezi egymást a társadalmi haladás és az internacionalizmus: amelynek ellentétét a valóság ebben az időben élesen bizonyította: a nacionalizmus mindig az ellenforradalom, a reakció irányába taszítja a társadalmat. Bebizonyosodott az is, hogy bármilyen a nacionalizmus, a burzsoázia osztályérdekeit szolgálja, egymás ellen hangolja az együtt élő népeket és ezzel mindenekelőtt a népnek árt.

Lehet vitatkozni arról, hogy a kitelepítési listára mindenki megérdemelten került-e rá, nem volt-e szerepe a helyi turbulenciának, személyes rosszindulatnak is. Az bizonyos, hogy a történetek után a német nemzetiségek egy ideig megrettenve, megfélemlítve éltek. Bizonyára távozásra kényszerültek ártatlanok, amint nyilván az itthon maradtak között is akadt sok, aki - szabály szerint - a kiköltöztetendők közé tartozott volna.

A két akció tehát hasonló következményeket vont maga után: a kitelepítéstől és vagyonekborzástól féltő németek, valamint az áttelepülésre nem hajlandó szlovákok nagy számban vallották magukat magyaroknak.

Kedvezőtlenül hatott a délszláv nemzetiség helyzetére és hangulatára az a bizalmatlanság, hátrányos megkülönböztetés és zaklatás, amely a Tájékoztató Iroda 1948-49-es határozatai után a Jugoszláviához fűződő kapcsolatok megromlásával egyidejűleg sújtotta őket. Megyénkben is - ahol viszonylag kevés a délszláv nemzetiiségű lakosság - érezhető volt sokáig e határozat káros hatása.

A lakosságcserét követően a tanácsi és pártszervek figyelme - amely elsősorban az egész társadalom előtt álló hatalmas feladatokra irányult - folyamatosan kiterjedt a nem magyar anyanyelvűek társadalmi, politikai aktivizálására, gazdasági és kulturális helyzetének javítására is. A párt és a tanács megyei szervei lényegében ettől az időszaktól kezdve folyamatosan, jelentőségének megfelelően foglalkoztak a nemzetiségi lakosság problémáival. Alapvető célja ennek a munkának kezdettől az volt, hogy a nemzetiségi dolgozók a magyarokkal egyenlő jogok és köteleességek alapján egyre aktívabban vegyenek részt a szocializmus alapjainak lerakásáért folyó megyei politikai harcban, megszűnjenek a különböző nemzetiségek közötti örökölt ellentétek és a kölcsönös barátság, az együttes munka legyen uralkodó a közöttük ujonnan kialakuló kapcsolatokban. A

párt vezető testületeiben és az államigazgatásban Békés megyében kevésbé figyelhető meg - a dokumentumok elemzése alapján - az automatizmus elvének térhódítása (mely szerint a nemzetiségi kérdéssel nem kell foglalkozni, mert az automatikusan megoldódik). Joggal állapíthatjuk meg, hogy megyénkben a felszabadulás óta folyamatosan születtek meg a nemzetiségi lakosság problémáit megoldó döntések, intézkedések. Ez még akkor is igaz, ha ezek nem mindig realizálódtak a gyakorlatban.

Ennek a kedvező folyamatnak oka, hogy a megye vezetői előtt kezdettől fogva iránymutató eszme volt Leninnek a gondolata: a nagyobb nemzetnek nemcsak a nemzetiségek for mai egyenlőségét kell tiszteletben tartania, hanem ellensúlyozni kell azokat az egyenlőtlenségeket is, amelyek a mindennapi életben a kisebbségi helyzetből következően kialakulhatnak. Nem csak a múltból örökölt problémákat kellett ebben az időszakban megoldani, hanem a napi munkában folyamatosan törekedni kellett a kiteljesedett nemzetiségi jogok aktiv helyi megvalósítására. 1951-ben a Magyar Dolgozók Pártja megyei végrehajtó bizottsága két alkalommal is foglalkozott a kérdéssel. Ez az odafigyelés a nemzetiséglakta helységek problémáival magyarázható. 1951. május 28-án a román és délszláv nemzetiségekkel kapcsolatos politikai és kulturális nevelőmunka került napirendre.

"Megállapítható, hogy pártszerveink általában súlyt fektetnek a nemzetiségi dolgozókkal való foglalkozásra, igyekeznek elősegíteni a nemzetiségi dolgozók közötti jó viszony elmélyítését... összefogják a nemzetiséglakta területek dolgozóit." (35)

A jelentés foglalkozik a nemzetiségi dolgozók arányaival a párttagságban és a pártszervek vezetőségeiben.

"Kétegyházán a III. kerületi pártszervezet vezetőségébe, ahol a párttagság többsége román nemzetiségű, négy román és egy magyar nemzetiségű elvtársat választottak be." (36)

Szó van az anyagban a nem magyar ajkuak politikai neveléséről is, ahol hiányosságok tapasztalhatók.

"Tótkomlóson, ahol nem foglalkoznak megfelelően a nemzetiségekkel, megmutatkozik az, hogy nem járnak el rendszeresen a taggyűlésekre, népnevelő értekezletekre. A tagdíjfizetés terén megmutatkozó hiányosságok is abból adódnak, hogy a pártszervezetünk nem foglalkozik megfelelően az elvtársakkal." (37)

Szembevetendő az a részletesség, ahogy már 1951-ben taglalják a nemzetiségi oktatás és közművelődés eredményeit, fogyatékosságait és határozzák meg a konkrét tennivalókat. Az 1951. december 23-i vb-ülés a nemzetiségek körében végzett pártépítő munka eredményainak és hiányosságainak taglalása mellett foglalkozik a nemzetiségi iskolák beiskolázási problémáival.

"Kétegyházán a szülők inkább magyar iskolába adják gyermekeiket, mert a román érettségi nem ér semmit." (38)

Ugyanakkor ma is érvényes az a módszer, amelyek a párt és a tanácsi szervek aktív segítségnyújtását kötelezővé teszi ezen a területen. Abban az időszakban ez különösen érdekes, előremutató, ma is korszerű álláspont, hiszen ugyancsak ez a jelentés tartalmazza

azokat a mindennél többet mondó tényeket, amelyek a nemzetiségi oktatásban már elért eredményekről adnak számot.

"A közoktatás területén alapvető fordulat van a nemzetiségi közösségekben. A múltban megyénk területén nemzetiségi iskolák nem voltak... Megyénkben ma egy román, egy szlovák gimnázium; három szlovák, hat román, egy délszláv általános iskola működik." (39)

Emellett 45 iskolában a román és szlovák nyelvet tantárgyként oktatták. A megye vezető párttestülete már ebben az időben felismerte a nemzetiségek közötti kezdeményező jellegű politikai munka jelentőségét, amely nemcsak a jogok biztosításán örködik, hanem a jogok gyakorlására a nemzetiségeket meg is tanítja. Ez a szellem érvényesül - az eltelt ellentmondásos politikai időszak ellenére - az 1956. augusztusi végrehajtó bizottsági ülés vitájában és az elfogadott jelentésben is. A jelentés széles áttekintést nyújt a kérdésről és lényegében a nemzetiségi lét valamennyi területét érinti.

... a nemzetiségi kisebbségek anyagi helyzete jelentősen megjavult a felszabadulás után. A felszabadulás utáni politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális változások, pártunk helyes politikája következtében a nemzeti kisebbségek részére is biztosították az egyenjogúságon alapuló fejlődést." (40)

Eredmény, hogy a nem magyar anyanyelvű lakosság arányos képviselete teljesen biztosított a párt, az állami és más társadalmi szervezetekben. Ugyanakkor megállapítja a jelentés, hogy a politikai és kulturális nevelő munka még nem éri el a társadalmi szükséglet által megkívánt fokot a nemzetiségi lakosság körében. Az oktatási problémák taglalásánál már konkrétan esik szó nemcsak a

tárgyi és személyi feltételek javításáról, hanem az oktatás módszereit érintő speciális teendőkről is. Például a nemzetiségi pedagógusok továbbképzésének szükségessége. Ebben az időben még megoldatlan kérdésként szerepelt a nemzetiségi óvodák létesítése.

A nemzetiségek körében végzett tudatos munka, valamint a lenini elvek következetes alkalmazásának gyakorlati eredményei megyénkben először legvilágosabban az ellenforradalom idején mutatkoztak meg.

"...A nemzetiségek ellenforradalom alatti magatartását általában az jellemezte, hogy többségük távoltartotta magát az ellenforradalomtól...tulnyomó többségük hű maradt a népi demokratikus rendszerhez." (41)

A nem magyar anyanyelvűek a konszolidációban is bizonyították hűségüket a magyar proletárdiktatura államához. A szocialista Magyarország történetének a legsúlyosabb időszakában, a legélesebb osztályösszeütközés idején is igazolódott a párt helyes nemzetiségi politikája és bebizonyosodott a megye párt és állami vezetőinek a felszabadulás óta e politikára alapozott konkrét munkájának eredményessége.

III. A NEMZETISÉGEK HELYE, SZEREPE A MEGYE TÁRSADALMI, GAZDASÁGI, POLITIKAI ÉLETÉ- BEN

Az 1947-48-as év - melyet a fordulat évének nevezünk - gyors ritmusu történelmi fejlődése éreztette hatását Békés megyében is. Megyénk nemcsak reagált az eseményekre, hanem nemegyszer kezdeményező szerepet is vállalt. A korszak egész atomoszféráját jól tükrözik azok a helyzetjelentések, amelyet a vármegye főispánja 14/1-1948. sz. alatt irt elő. A községi előljáróságoknak illetőleg a Nemzeti Bizottságoknak havonként kellett információt küldeni közigazgatási egységünk politikai, társadalmi légköréről, s egyéb aktuális bejelentésekről. Kétegyházáról (nemzetiségileg zárt román község) 1948. augusztusában azt jelentette a Nemzeti Bizottság elnöke, hogy a politikai pártok között surlódás nincs, közöttük a legnagyobb egyetértés uralkodik:

"...már csak a Függetlenségi Front megalakítását várjuk." (42)

A Gyulavári Nemzeti Bizottság 1948. május 20-án egyhangu határozattal fordul a kultuszminiszterhez.

"A Gyulavári Nemzeti Bizottság leszögezi, hogy a dolgozó nép gyermekeinek egységes szellemben való nevelését, és az egységes nemzeti alapműveltség megadását csak egységes szellemben működő nevelőkar tudja biztosítani, éppen ezért kéri a Kultuszminiszter Urat, hasson oda, hogy a fentebbi cél érdekében egyetlen iskolája legyen a magyar nép gyermekeinek, az állam iskolája." (43)

Kéri éppen ezért a felekezeti iskolák államosítását. 1949. március 1-5. között az akkori Békés vármegye valamennyi közigazgatási egységében, városokban, falvakban megalakult a Függetlenségi Népfront helyi bizottságai. Az alakuló gyűléseken megválasztják az országos Népfront Kongresszus küldötteit is. A párt tekintélyét és politikai befolyását jól mutatja az a körülmény, hogy a megye három városában, Békéscsabán, Gyulán és Orosházán a népfrontbizottságok titkárai az MDP soaraiból kerültek ki, de a kisebb községek esetében is a vezető tisztségviselők sorában találjuk a párt tagjait. Pozitívként könyvelhetjük el azt is, hogy a tisztségviselők sorában ott találjuk a nemzetiségi lakosság képviselőit is.

1949 végéhez közigazgatási értelemben jelentős még egy esemény, a megye történeti fejlődésére vonatkoztatva. A Minisztertanács 4343/1949. M. T. sz. rendelete intézkedik Békés megye területi beosztásának megváltoztatásáról, s a megyeszékhelynek Gyuláról Békéscsabára történő helyezéséről. Az 1950-ben végrehajtott átszervezés a megszűnő Csanád megyéből Békés megyéhez csatolta a battonyai és mezőkovácsházi járás községeit, Bihar megyéből a nagy-szalontai járás néhány községét, Jász-Nagykunszolnok megyéből Dévaványát. A területi átszervezés alapos előkészítő munkát igényelt, és gyakorlatilag csak 1950-ben, az első tanácsi választások idején fejeződött be. Az 1950-es év legjelentősebb társadalompolitikai feladatát a tanácsválasztások előkészítése és lebonyolítása jelentette megyénkben is, amikor is a hatalom gyakorlása bevonult a dolgozó nép, köztük a megyében élő nemzetiségek is.

A megyei tanács megválasztott elnöke beszédében nemcsak az országépítő munka tömegeket érintő feladatait, hanem megyénk sajátosságait is kiemelte. Rámutatott arra, hogy csaknem két és fél

évszázad óta élnek megyénkben szlovák, a vármegye déli részén délszlávok, különböző helységekből románok és németek.

"Mindent megteszünk, hogy a ránk kiosztott posztokon szűkebb hazánkban, Békés megyében a Magyar Dolgozók Pártja akarata értelmében és a magyar kormány intenzióival egyetértésben a legjobban és a leg-tökéletesebbet adhassuk magyar népünk és az itt élő nemzetiségek javára." (44)

- fejezte be beszédét.

A magyar népi demokrácia felszabadulás utáni történeti fejlődésének átmenetileg ellentmondásos szakasza Békés megyét több szempontból is érzékenyen érintette. Az 1951-től 1956. őszéig, az ellenforradalmi lázadásig terjedő korszak társadalmi-politikai torzulásait leginkább a munkásosztálynak a parasztsághoz való viszonyában, kisebb mértékben a lenini nemzetiségi politika értelmezésében tapasztalható labilitásban figyelhetjük meg. Ugyanakkor megyénk iparosításának fejlődési üteme nem gyorsult még fel, mezőgazdasági jellege meghatározó, s az egész ország ellátását is befolyásoló tényező volt. A megyei pártbizottság 1951. december 23-i jegyzőkönyvének tanúsága szerint jelentékeny volt a megyében élő nemzetiségek száma is. Azt is látnunk kell azonban, hogy a felszabadulás alkalmával számunkra biztosított történelmi "időnyereség", valamint környékünk egészséges munkásmozgalmi hagyományai jótékonyan befolyásolták a problémák rendezésére irányuló törekvéseket. Helytelen elnne azt állítani, hogy Békés megye a vázolt történelmi időszakban elkerülte mind a jobboldali revizionista, a főként szektáns, baloldali dogmatikus politikai koncepció buktatóit, azt azonban nyugodtan megfogalmazhatjuk, hogy az adott körülményekhez képest becsületesen igyekezett helyes úton járni. A megyében tevékenykedő pártszervezetek a kétoldali veszélyeztető elhajlások ellenére is, aktuális problémákat marxista-leninista értelmezéssel igyekeztek megköze-

liteni. Ilyen volt a megyére jellemző nemzetiségi kérdés is. A párt megyei bizottsága 1951. májusában a nemzetiségi (román és délszláv) dolgozók felé folytatott politikai és kulturális nevelőmunkával foglalkozott két nemzetiségi közösségben (Battonya és Kétegyháza) végzett brigádvizsgálat tapasztalatai alapján.

Helyesnek ítélte meg a jelentés azt, hogy a megyénkben élő nemzetiségiek számraányuknak megfelelő mértékben képviselve vannak mind a tanácsi, mind a pártvezetésben.

"Battonyán 100 tanáctag közül 31 a nemzetiségek sorából került ki, a községi tanács vb elnöke délszláv, titkára magyar, a községi pártbizottság titkára pedig román." (45)

Hiányolja ugyanakkor a jelentés, hogy a különböző tömegszervezetek, elsősorban az MNDSZ és DISZ esetében már nincs hasonló arány. (Ugyancsak Battonyán az MNDSZ 12 tagu vezetőségéből csak kettő volt nemzetiségi). Pozitivan értékeli, hogy a nemzetiségek kulturájának ápolása aktív, nem szabad azonban pusztán erre az egyetlen területre leszűkíteni nemzetiségi politikánkat.

1951 végén megyénk nemzetiségi problémáinak és az ezzel kapcsolatos feladatoknak a témája ismét a párt megyei bizottságának napirendjére került, s ez a fórum az előző brigádvizsgálat tapasztalait mintegy összesítette. A jelentés megállapítja:

"Megyénk területén súlyosabb nemzetiségi ellentétek, vagy problémák nincsenek, ez arra mutat, hogy pártszervezeteink a marxizmus-leninizmus tanításai alapján a nemzetiségi kérdést az osztályharc talaján oldják meg." (46)

Hogy ez a talaj nem volt azért mentes eszméileg a korabeli nemzetiségi pártpolitika ellentmondásaitól, bizonyítja a következő utalás.

"Battonyán különös sullyal foglalkoznak a Titó-kérdéssel, Jugoszláviából érkező panaszos leveleket ismertetnek a tömegek előtt, azonban megyénkben általában gyengén megy a leleplezés." (47)

1. Békés megye ipara, munkakalom, munkafeltételek alakulása

A felszabaduláskor megyénk alacsony színvonalu, korszerűtlen iparral rendelkezett, melyet a háborus pusztítások részben működésképtelenné is tettek. A nagyüzemi tevékenységen belül az élelmiszeripar a legfejlettebb, nagyságrendben a málmiparral az élen. A másik vezető élelmiszeripari ágazat a cukorgyártás, melyet két nagy üzemünk, a sarkadi és a mezőhegyesi képviselt. Az első ötéves terv időszakában kezdődött meg a megye iparosítása. 1950-54 között tíz jelentősebb ipari üzem létesült. Például: Békéscsabai Forgácsoló Szerszámgyár, Gyulai Butoripar, Orosházi Faipari Vállalat, Orosházi Sütőipari Vállalat... hogy csak néhányat említsek.

Az új üzemek létrehozásával egyidőben több meglévő üzem kapacitása is bővült, több száz új munkaalkalmat teremtettek. A szocialista szektorok térhódítása megyénk iparában a felszabadulás előtti kisiparosság tömegeit önálló egzisztenciáikban megrendítette. Az objektív szocialista gazdasági törvényeken kívül a felszámolás irányában hatottak a dogmatizmusból fakadó szubjektív intézkedések is, melyek a törvényszerű változásokban torzulásokat idéztek elő. Az utóbbi következtében a kisiparosság létszáma minimálisra csökkent, zavarólag hatott elsősorban a községek javító-szolgáltató tevékenységének ellátásában. 1953-ban mindössze 2500 kisiparosa volt a megyének. Mivel a többesres felszabaduló munkaerőnek foglalkoztatottságával a szocialista iparfejlesztés megyén belül nem

tudott megbirkózni, megindult megyénkből az elvándorlás az országos ipari gócok, elsősorban a főváros felé. A szocialista ipar megteremtésével párhuzamosan egymást érték a szociális intézkedések, melyek-ne, az volt a céljuk, hogy az ipari munkásságot, mint a hatalom bir-tokosát kiemeljék proletárhelyzetéből, emberhez méltó élethez segít-sék. Létrehozták a kétoldalu kollektív szerződéseket, s ahol csak mód nyílt rá, bevezették a teljesítménybérezést. A szociális jutta-tások egész sorát kapták a munkások: munka- és védőruházst, védőé-telt juttattak, egészségesebbé tették a munkahelyeket, mosdókat, für-dőket, üzemi konyhákat létesítettek, munkásszállásokat építettek. Csak a szociális beruházások öt év alatt meghaladták a 15 millió forintot. (48)

Megyénk ipari fejlődése már 1955-ben meglassult. A foglal-koztatottak létszáma majdnem 300-al csökkent, majd 1956-ban továb-bi hatszázzal. A tendenciát erősíti a beruházásra szánt összegek ala-csony foka. Az ellenforradalom évében mindössze 34 millió forint ér-tékű ipari kapacitásbővítés valósult meg. A stagnálás oka az MDP kö-vetkezetlen gazdaságpolitikai rányításából fakadt, mely hangsúlyozot-tan érintette az iparosodás kezdeti stádiumában levő területeket. (49)

Az 1956. októberében kitört fegyveres ellenforradalom a megye gazdasági, szociális és kulturális életének további egészséges fejlő-dését - ha rövid időre is - megakadályozta. Több millió forintba te-hető az a kár - megyénkben -, amelyet az ellenforradalmi pusztítás közvetlenül okozott. Emellett szinte felbecsülhetetlen anyagi veszte-ségek következtek be a termelés szünetelésével, a közvagyon széthur-colásával.

"Az ellenforradalom a megyében 183 millió forint su-lyos károkat okozott népgazdaságunknak. Az ellen-forradalom fegyveres leverése után a nagyipari ü-

zemeiben olyan feladatokat kellett megoldani, mint a termelés és a pártszervező munka beindítása, a leváltott kommunista igazgatók visszahelyezése." (50)

"A konszolidációban a nemzetiségek még jobban bebizonyították ragaszkodásukat a proletárdiktatura állama iránt és munkájukkal igazolták, hogy egyenlő embernek érzik magukat a megye bármely dolgozójával. Magatartásuk szinte egységesen helytálló volt. Több helyen ők voltak az elsők, akik a termelést újraindították, segítettek a rend helyreállításában (Békéscsaba Téglagyár, Pamutszövő, stb.). (51)

Az MSZMP és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány helyes határozatait és a dolgozók lelkes munkája nyomán a teljes politikai és gazdasági konszolidációt a vártnál lényegesen hamarabb megkezdjük a megyében, melynek eredményei nemsokára megmutatkoztak.

1962-ben a megyei pártértekezlet beszámolójában a következőket olvashatjuk:

"A szocialista ipar termelése az ellenforradalom leverése, különösen 1957. óta meggyorsult. Ez időtől nem volt olyan év, amelyben a termelés színvonala az előző évhez képest csökkent volna. A hároméves terv időszakában a megye ipari termelésének évenkénti átlagos növekedése csaknem elérte a 10 százalékot. A megyei pártbizottság az elmúlt évek során a VII. kongresszus határozata alapján erőfeszítéseket tett az ipartelepítésre. Erről tanuskodik például az Orosházi Üveggyár 407 millió, a Békéscsabai Konzervgyár 202 millió forintos beruházása, a Békéscsabai Felvonógyár telepítése, illetve a tervidőszak végéig felhasználásra kerülő beruházási összegek. Megépítésre kerül a békéscsabai ötezer

tonna kapacitású tesztüzeme. Már az idén felépül, s 1963-ban végleges átadásra kerül a Békéscsabai Hűtőház mirelite üzemével együtt. Az új ipari objektumok megépítése mellett igen jelentősek az üzemi rekonstrukciók. Többek között a következő üzemeket bővítjük: Békéscsabai Kötöttárugyár, Forgácsoló Szerszámgyár, Husipari Vállalat, Békési Nyomda, Gyulai Harisnyagyár, a szarvasi és gyulai kenyérgyárak és más üzemek." (52)

Az ipartelepítés hatása 1963-ban ugrásszerűen éreztette munkaerőfelszívó erejét. Egy év alatt az állami szocialista ipari szektorokban 7 ezerrel gyarapodott a munkáslétszám, melyből a nehézipari ágazatra 2000, a könnyű- és élelmiszeriparra 2500-2500 jutott. Ebben az évben három kiemelkedő létesítmény, az Orosházi Üveggyár, a Békéscsabai Konzervgyár és Békéscsabai Hűtőház több száz milliós beruházással folytatja építkezéseit, kezdik meg a gépi felszerelések üzembehelyezését. Új ipari objektumként jelentkezett a csabai Tojásfeldolgozó és a szarvasi sütőüzem. Bővítést kapott megyeszékhelyünkön a nyomda, rekonstrukciót a kötöttárugyár. Az említett iparfejlesztés 1964-65-ben újabb 2500 munkásnak biztosított foglalkoztatottságot, s lakóhelyén vagy ahhoz közel megélhetést. A nagy ipartelepek áthúzódó beruházásai mellett Orosházán 600 vagonos gabonatarház épült. A II. ötéves terv során tehát csaknem tizezerrel nőtt a szocialista iparban foglalkoztatottak száma, ami nagyjából felére csökkentette az 1960. évi 8 ezret meghaladó megyén kívüli elvándorlást. A kisipari termelőszövetkezetek évenként 20 milliót ruháztak be, s a munkáslétszámuk a tervidőszak alatt 3075-ről 1965 évre 5113-ra nőtt.

A II. ötéves terv során alakultak kiolyan jelentős, szilárd anyagi bázissal rendelkező szövetkezetek, mint a Szarvasi Vas-Fém,

a Gyulai Fa-Fém KTSZ-ek, melyek a javító-szolgáltató tevékenység mellett az exportra való termelésben is szerepet kaptak. A tervidőszakban történő nagy volumenű beruházások az építőipar elé komoly feladatokat állítottak. Ezt elsősorban a foglalkoztatottak számának mintegy 46 %-os emelésével, a gépesítés növelésével, kb. három és félszeres műszaki felszereltséggel tudták megoldani. Az építőiparban e szakaszban mindjobban elterjedtek a korszerű építési módszerek, csökkent a nehéz fizikai munka szerepe, megnőtt a géppel végzett munkák részaránya. Megyénk szocialista nagyüzemi iparának fejlődésében a II. ötéves terv időszaka alapvető változásokat hozott. A felsorolt új létesítmények indulási alapként megfeleltnek annak a gazdaságpolitikai célkitűzésnek, mely szerint az Alföldre elsősorban munkaigényes nagyüzemeket kell telepíteni. Mind ezt azonban csak kezdetnek szabad tekinteni, hiszen megyénk továbbra is gyengén iparosodott területek közé tartozik. Az állami iparban foglalkoztatottak száma mindössze 1,8 %-a az ország ipari munkásainak. Az iparban dolgozók számaránya csak valamivel haladja meg a háboru előtti színvonalat, természetesen a mennyiségi arányok nem fejezik ki azt a hatalmas minőségi változást, mely a régi létbizonytalansággal küzdő, toldozó-foldozó kisiparosok, háziiparosok és a szocialista nagyüzemi munkások között fennáll. Az iparosítás foka, a gazdaságban való részaránya megyén belül is jelentős szélsőségeket mutat. A városok mellett csak a szarvasi és a békési járásban találunk számottevő középüzemeket, míg a gyulai, szeghalmi és az orosházi járásban szinte teljesen hiányzik a gyáripár.

A harmadik ötéves tervidőszak során megyénkben tovább folytatódott a tervszerű iparfejlesztés új üzemek telepítésével, a régiék rekonstrukciójával és bővítésével. A népgazdasági szintű befektetések jelentős hányada földgáz és kőolaj lelőhelyeink kiaknázására, ill.

termelésének felhasználására jutott. 1966-ban a Nagyalföldi Kőolaj-ipari Vállalat 50 ezer tonna évi nagyságrendű tankállomást épített Pusztaföldváron. Két év alatt csak a kőolaj és földgázprogram mintegy 60 milliós beruházást kapott.

Több száz milliós kapacitásnövelő lehetőség nyílt két korszerű nagyüzemünk, az Orosházi Üveggyár és a Békéscsabai Konzervgyár számára. Az előbbi az öntött és síküveggyártásra új üzembrészszerrel bővült. Terjeszkedett a Békési Kosárfonó, a Békéscsabai Kötöttárugyár, a Hűtőipari Vállalat. Köztük a legnagyobb volumenű beruházás a kötöttárugyárban volt, a 26 millió forintos ráfordítással szinte teljesen megújult az üzem. Tovább folytatódott a Sarkadi Cukorgyár erőművének rekonstrukciója, 12 és fél millió forintos ráfordítással. 1968-ban megkezdődött Békéscsabán a Forgácsoló és Szerszámgyár üzemének kialakítása. Megyeszékhelyünkön új, nagy befogadóképességű, közép-európai nagyságrendű hűtőház épült. Az iparfejlesztés 1966-67-ben újabb, csaknem másfélszer munkás számára biztosított munkalehetőséget. A III. ötéves terv első éveiben tovább szilárdultak és kialakultak végleges profiljaik, szervezeti kereteik, kisipari termelőszövetkezeteinknek.

1968-ban 37 szövetkezet működött megyénkben. A termelés volumenéből a legnagyobb részarányt, 38,9 %-ot a fémtömegcikk ipar képviselte. Ennek az iparcsoportnak két reprezentánsa a Szarvasi Vas-Fémipari és a Gyulai Fa-Fémbutoripari KTSZ. Ők adták az összes termelési érték egyharmadát. Nagyságrendben a második helyet 16,4 %-kal az építőipar, a harmadikat a ffeldolgozóipar foglalja el 12,2 %-kal. A munkaerő foglalkoztatottsághoz jelentősen hozzájárultak szövetkezeteink is. A megye iparának fejlődése a 70-es években méginkább meggyorsult, ami elősegítette a lakosság munka- és életkörülményeinek javulását. A megyében élő nemzetiségi lakosság gazdasági helyzete együtt fejlődött, javult a szocialista építéssel

fejlődő, javuló általános helyzettel. Az összlakosságétól elkülönülő gazdaságról, gazdasági érdekekről nem beszélhetünk. Alkotmányunk nemre, nemzetiségre való tekintet nélkül biztosítja a munkához való jogot, a szövetkezési jogát is. Békés megyében a nemzetiségek anyagi, gazdasági, munkavállalási lehetőségekben egyenlőek a magyar lakossággal. Azonosak gazdasági eredményeik és problémáik. A szlovák, román, szerb, német lakosok egyenjogú tagjai a mezőgazdasági és ipari szövetkezeteknek. A magyarok és a nemzetiségek közös munkahelyen dolgoznak, munkahelyi közösségeik (pl. szocialista brigádok) nem nemzetiségi alapon alakulnak ki, és közös a szórakozásuk is. Mindezek alapján szögezhetők le 1976-ban a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága ülésén, hogy Békés megyében aszerint értékelik az embereket, hogy hogyan dolgoznak, milyen képességekkel rendelkeznek.

A megyében folyó iparosodás következtében jelentős munkavállalási lehetőség is kibontakozott. A megye peremvidékein ma is meglévő foglalkoztatási gondok egyaránt érintik például a kötegyáni magyar, vagy a méhkeréki román lakosokat.

"A hazai szlovákság jelentős része a magyar lakossággal együtt falun él és főleg nagyüzemi mezőgazdaságban dolgozik. Békés megyében Békéscsaba, Szarvas városok és az iparosodó Tótkomlós üzeimben, ipari szövetkezeteiben dolgoznak." (53)

A szerb és a román lakosság főleg mezőgazdasági és ipari szövetkezetekben dolgozik.

"A 2600 lakost számláló Méhkerék községben a felszabadulás előtt a lakosság 98 % át kitevő román nemzetiségek többszörös elnyomást szenvedtek. Egyrészt politikai, társadalmi, gazdasági, másrészt nemzeti-

ségi okok miatt. Ma a község lakosainak biztos munkát és megélhetést nyújt a termelőszövetkezet. Megszűnt a munkaképes lakosság elvándorlása, a község politikai és általános hangulata jó, a méhkerékiek élet- és munkakörülményei, szociális helyzete, életszinvonala azonos a magyar lakosságéval." (54)

2. Kommunális ellátottság

Szocialista államunk gondoskodásának középpontjában a dolgozó ember áll. A gazdaságpolitika csak eszköz, melynek célja az egész társadalom egyre növekvő igényeinek a lehető legteljesebb ki-elégítése. A dolgozók élet- és munkakörülményeit társadalmi szinten többek között a kommunális ellátottság fejezi ki. A felszabadulás előtt még városainkban is alig beszélhettünk átfogó kommunális rendezésről. Megyénkben például egyetlen település sem volt teljesen közművesítve. Hiányzott a megfelelő mennyiségű és kulturált vízellátás, ismeretlen volt a szennyvizcsatornázás, hiányos volt a villamosenergiával való ellátás, a gázenergia használatáról nem is beszélve.

A kommunális beruházások az 1950-es évek során - elsősorban községekben - bizonyos fokig háttérbe szorultak. Észrevehető fellendülés a hatvanas években következett be, amikor községi tanácsaink községfejlesztési alapokkal rendelkeztek. Népszerű nevén a KÖFA mozgósítólag hatott a helyi tanácsai szervekre és a lakosságra egyaránt. A községek önálló tervezése és gazdálkodása elérhető közelségbe hozta a legsürgősebb kommunális ellátottság megszervezését, s a legszélesebb társadalmi rétegeket öntevékeny, társadalmi munkára serkentette. Az emberek ezrei vették ki részüket a vízvezetékek árkainak kiásásában, építkezésekben, parkosításban, járdák lerakásában, villanykarók felállításában.

A kommunális ellátásban például a megye ivóviz- és törpevizmű fejlesztési programja megvalósításában az elsők között nemzetiségi települések is voltak. A lakásépítési lehetőségek azonosak, a kiutalásoknál nincs nemzetiségi megkülönböztetés. A nemzetiségi területek üzlethálózattal való ellátása ugyancsak azonos a magyar településekével. Sőt, vannak olyan nemzetiséglakta községek, ahol az átlagosnál nagyobb fejlődést értek el.

"A község 700 lakóházának több mint a felét az utóbbi 10 évben építették újjá, minden házban 2-3 szoba van, s mind több lakásban központi fűtés. A törpevizmű biztosítja a község jó vízellátását, a lakások 80 %-ában fürdőszoba is van. De nemcsak az egyének gazdagodtak, hanem az egész közösség is. Csak néhányról essék szó. Lakossági kezdeményezésre, széleskörű összefogással, társadalmi munkával és hozzájárulással 1977 óta nyolc utcában három kilométer hosszú betonut épült. Addig a község egyetlen mellékutcájában sem volt betonut. A társadalmi munka értéke 1978-ban több mint 4 millió forint-ra nőtt. Az egy lakosra jutó érték 1800 forint, amely a megyei átlag ötszöröse. A két kongresszus között négy újabb tanteremmel bővült az általános iskola, az összes tanteremben és irodahelyiségben központi fűtés van, amelynek építéséhez jelentős állami támogatást kaptunk. Ez évben gyógyszerár fog létesülni, a beruházás költségeit a község saját bevételeiből biztosítja." (55)

3. Lakásvizonyok, lakáshelyzet alakulása

Ma az egész országban a növekvő igények miatt egyik leginkább megoldatlan probléma a lakásellátás. Megyénk helyzetét különösképpen megnehezíti, hogy a múlttól rendkívül kedvezőtlen lakásvizonyo-

kat örökölt. Az 1960. évi állapot szerint a lakások 29 %-a 1900 előtt épült, 66 %-a vályogból, alap nélkül.

Az egyszobás lakások számaránya 71 % volt. A vertföldes padozatu szobák aránya elérte a 64 %-ot. Vizzel a lakásoknak mind-össze 4 %-a, villannyal alig több mint fele, gázzal alig 1 %-a volt ellátva. A szocialista építés első szakaszában - ismert gazdasági okok következtében - meglehetősen lassu ütemben épültek ujlakások.

1953-1956 között	2298
1957-1958 között	2169
1959-ben	1750
1960-ban	1550
1961-1965 között	8483 lakás épült.

Ebből állami beruházásu:

1953-ban	416
1954-ben	598
1955-ben	748
1956-ban	536
1957-ben	1091
1958-ban	2078
1959-1961 között	839 lakás épült.

A lakásellátás javítására 1961-től 15 éves lakásépítési terv készült, amely a tervidőszakban 1 millió lakás felépítésének szükségességét írta elő. A terv megvalósítása jelentős erőfeszítéseket kívánt a társadalomtól, különösen az építési kapacitás, az anyag-ellátás biztosítása terén, ugyanakkor ki kellett elégíteni a más területeken jelentkező, megnövekedett igényeket is.

Teljesül a népgazdaság lakásépítési terve. A megyében ezi-

dő alatt 37. 500 lakás épült fel, ezzel a családok közel egynegyede új lakásba költözött 15 év alatt.

1971-1975 között 17. 040 lakás épült a megyébe. A negyedik ötéves terv időszakában épített lakások száma 25 %-kal haladja meg a tervezettet, s 43 %-kal az előző ötévit. A lakásépítési terv teljesítését több tényező okozta:

- az 1970. évi ár- és belvizkár miatt 2000 lakás újjáépítésére került sor,
- az utóbbi években nyújtott szociálpolitikai intézkedések és a különböző lakásépítési támogatások,
- a családházak építési forma növekedése, különösen a községekben.

A lakásépítés mennyiségi eredményei mellett a lakások nagysága és felszereltsége is kedvezően alakult. A felépített lakások 90 százaléka kettő, vagy többszobás. Az épített lakások területi elosztásában lényeges változás nem történt. Az ár- és belvizkár és a családházak építés magas aránya miatt a községekben épült az összes lakások 51 %-a. A városok lakásgondja alig enyhült. Ebben szerepet játszik, hogy új építési terület biztosítása és a lakásállomány egy részének használhatatlanná válása miatt csaknem 10 ezer lakás szűnt meg a megyében. Az öt év alatt épített lakások alig 9 %-a valósult meg állami célcsoportos beruházásként. A viszonylag alacsony célcsoportos lakásépítési arány, ugyanakkor a telephelyszerű, többszintes lakásépítés fejlődése növelte a lakótelepek ellátatlanságát a különféle kapcsolódó létesítmények terén. A lakások infrastrukturális felszereltségének javítása, a fejlesztési eszközök koncentráltabb, hatékonyabb felhasználása érdekében célszerű törőkedni a továbbiakban is a telepszerű, többszintes lakásépítés nagyobb arányának megteremtésére. (56)

4. Egészségügy fejlődése

Az egészségügy fejlődésének irányát, ütemét a szocializmus építésének eszméi, politikai és gazdasági harcai és az ezekben elért sikerek határozzák meg, biztosítva egyben a szocialista egészségügy elvi, gyakorlati megvalósításának lehetőségeit és feltételeit. A munkáosztály hatalma, a munkás-paraszt szövetség, a szilárd szocialista állam a feltétele annak, hogy kialakuljon a szocialista egészségügy szervezete és - mint állami feladat - egységes irányításban szolgálja népünk érdekeit. Egészségügyünk fejlődése nem választható el az egész országra kiterjedő eredményektől, eseményektől, mégis úgy vélem, megyénk ezirányú fejlődése néhány mozzanatának felvillantása bemutatja azt a nagy utat, amelyet 40 év alatt megtettünk.

Történelmi jelentőségű az egészségügy területén az egységes szolgálat létrehozása és az addig szétagolt intézményhálózat szervezeti egyesítése és az egységes tervszerű irányítás feltételeinek megteremtése. A társadalombiztosítás különböző területein dolgozó orvosok (a szakszervezeti mozgalom által létrehozott és más területek szakmai társadalombiztosítás csoportjaiban dolgozó orvosokból; OTI, MABI, MAHABI, OTBA, stb.) és körorvosok viszonylag kis hálózathoz létrehozták a körzeti orvosi hálózatot.

Békés megyében 1938-ban 56 körorvos működött, 1969-ben 160 fő. A fejlődés nemcsak számszerű növekedés. Igen jelentős a minőségi változás. Az addig csak egyedül vagy egy segítséggel dolgozó körorvosi hálózathoz megszületett a körzeti egység (orvos, orvosnők, körzeti nővér, védőnő). Jelentősen javultak a lakossághoz legközvetlenebbül kapcsolódó ellátás feltételei. A körzeti orvosok többsége jól felszerelt rendelőkben végzi munkáját. Megyénk-

ben e területen értük el a legnagyobb eredményeket. Egészségpolitikánkban fontos helyet foglal el az alapellátás - a körzeti orvosi hálózat - további fejlesztése, elsősorban minőségi javítása. A lakosság színvonalas, időben történő ellátását objektív tényezők befolyásolják, mint a tanyarendszer, a közlekedési nehézségek, stb.

A párt- és állami szervek arra törekednek, hogy minél több belgyógyász, gyermekszakorvosi és fogászati körzet szolgálja az egyre több igényt támasztó egészségügyi feladatok megvalósítását. Az alapellátás teljesen új - a felszabadulás előtt ismeretlen - rendszere az üzemorvosi hálózat. Megyénkben az üzemorvosi feladatokat fő- és mellékfoglalkozásu orvosok látják el. Nagyobb üzemek, vállalatok rendelkeznek üzemorvossal.

Korábban az üzemek gazdasági vezetői az orvos elsőrendű munkájának a járóbetegellátást és gyógyszerfelírást tartották. Ma már egyre inkább - az üzemorvosok többsége - a gazdasági egységek egészségügyi helyzetével, a munkafolyamatok egészségügyi követelményeivel, a szűrővizsgálatokkal, a gondozással és rehabilitációval, az egészségügyi felvilágosítással és a szociális intézmények helyzetével foglalkoznak. Fontos feladatuk a különböző foglalkozási megbetegedések okainak feltárása és megszüntetése, a betegek gyógykezelésével való gondoskodás és gondozásuk.

Békés megye 96 nagyobb gazdasági egységének van fő- vagy mellékfoglalkozásu üzemorvosa. Viszonylag kevés az üzemorvos a mezőgazdaságban. Néhány nagyobb állami gazdaságban van közvetlen a munkahelyi problémákkal foglalkozó orvos. Valószínű, hogy a mezőgazdasági üzemekben a jövőben sem lesz lehetőség - belátható időn belül arra - hogy az állami gazdaságokban, a termelőszövetkezetekben üzemorvosok dolgozzanak (ehhez a jelen-

legi körzeti orvosi hálózat orvos-létszámát kellene megduplázni). Nagy jelentősége van az egészségügyi felelősi, egészségügyi örök hálózatának kifejlesztésére a megelőzés, az egészségügyi felvilágosítás és a közegészségügyi helyzet további javítása érdekében.

Különösen sok probléma jelentkezik abból, hogy a mezőgazdasági nagyüzemekben új technológiát, új anyagokat - elsősorban kémiai anyagokat - alkalmaznak és az előírt védőfelszereléseket nem mindig használják, az előírásokat nem tartják be. Sok olyan teendő van, amely nem feltétlen igényli az orvos jelenlétét. Felvilágosító munkával, a központilag előírt rendszabályok betartásával tovább lehet javítani a közegészségügy helyzetét. A különböző ártalmak elleni küzdelemben bekapcsolódnak a gyógyszerész toxikológusok is. A szűrővizsgálatok, kötelező orvosi vizsgálatok segítik a betegségek megelőzését.

A proletárdiktatura első napjaitól kezdve a társadalombiztosítás kiterjesztését tartotta feladatának. 1938-ban Békés megyében 18. 000 fő volt biztosított, 1980-ban Békés megyében a lakosság néhány százaléka marad ki csupán a társadalombiztosítás rendszeréből. A fejlődés óriási ezen a területen is. (57)

Összességében a megyében élő emberek társadalmi, gazdasági, szociális helyzete együtt javult és fejlődött az itt élő nemzetiségek helyzetével. Ez jellemző a korábbi évekre és napjainkra is.

"A nemzeti lakosság életkörülményei azonosak a magyar lakossággal, eredményeik, problémáik. Sem jogilag, sem gyakorlatilag nincs állampolgári megkülönböztetés. Azonosak a lakásviszonyok. Egészségügyi, szociális ellátásban, társadalombiztosításban, orvosi és

nyugdíjellátásban, s minden egyéb juttatásban ugyan-
ugy részesülnek, mint a magyarok." (58)

A Magyarországi Románok Demokratikus Szövetségének fő-
titkára a következőképpen értékelte a megtett utat.

"A közös munka eredményeit immár 26 éve együtt és
szabadon élvezhetjük magyarok, délszlávok, németek,
románok és szlovákok egyaránt. A megyében élő ma-
gyar és nemzetiségi lakosság közötti kapcsolatra ma
már az a jellemző, hogy szinte teljesen elmosódtak
azok a korlátok és megkülönböztetések, amelyek még
nem is olyan régen - alig negyed századdal ezelőtt
- mesterséges válaszfalként ékelődtek az egyébként
egymás mellett élő és egymásra utalt magyar és nem-
zetiségi dolgozók közé." (59)

"Megyénkben a nemzetiségi lakosság élet- és munkakö-
rűlménye, szociális helyzete azonos a magyar lakos-
ságéval. Nemzetiségi hovatározásból eredő ellentmon-
dásokat, szélsőséges vagy nacionalista megnyilvánu-
lásokat csak elvétve lehet tapasztalni." (60)

IV. A NEMZETISÉGI LAKOSSÁG TÁRSADALMI STRUKTURÁJA, POLITIKAI ARCULATA

1. A nemzetiségek képviselete a törvényhozó, önkormányzati, igazgatási szervekben, politikai közérzete.

A jó nemzetiségi politikát elsősorban nem a meghirdetett elvek minősítik, hanem az, hogy az érdekelt nemzetiségek hogyan érzik magukat ebben az országban, mennyiben tekintik azt ténylegesen hazájuknak. Ebben pedig igen fontos szerepet játszik az, hogy miként vesznek részt a meghirdetett nemzetiségi politika megvalósításában maguk az érdekeltek. Ezért politikai gyakorlatunk nemcsak arra ügyel, hogy részesei legyenek a politikai, gazdasági, kulturális egyenjoguságnak, az elért társadalmi jólét mindenkori színvonalának. Ugy véljük, hogy a nemzetiségpolitikai célok megvalósításának legeredményesebb módja, ha a párt és az állam folyamatosan figyel a nemzetiségek szavára, ha nem "róluk, nélkülük" dönt, hanem az általuk kinyilvánított tényleges igények, szükségletek kielégítésére törekszik.

Jó nemzetiségi politikai gyakorlat az, amely az állam és a nemzetiségek kölcsönös bizalmára épül, s a lehető legnagyobb mértékben ad teret ahhoz, hogy a politika alakulásában és megvalósításában részt vegyenek maguk a közvetlenül érdekeltek.

Hazánkban a nemzetiségi feladatok, a törvényben biztosított jogok megvalósításának két oldaláról beszélhetünk. Az egyik, hogy a jelentkező igények, szükségletek kielégítésének, a jogok megvalósításának keretét, eszközeit általában állami vagy társadalmi szervek biztosítják. A másik: a lehetőségek kihasználása, a bizto-

sított eszközök felhasználása, a keretek tartalommal való megtöltése, s ez magukra a nemzetiségi emberekre vár. Vagyis a nemzetiségeket nálunk a nemzetiségi politika kialakításában, megvalósításában, a nemzetiségi jogok érvényesítésében szubjektumnak tekintik. Olyan tényezőknek, amelyek cselekvően vesznek részt a nemzetiségpolitikai feladatok megvalósításában, a keretek és lehetőségek tartalommal való megtöltésében, de a felmerülő problémák, új igények felvetésében és megfogalmazásában is.

Pártunk XII. kongresszusára készített beszámolóban a következőket olvashatjuk:

"A szocialista alapon nyugvó társadalmi összefogásnak fontos része, hogy az itt élő nemzetiségek hazánk egyenjogú állampolgáraiként vesznek részt az építőmunkában, a politikai életben. Anyanyelvüket szabadon használják, nemzeti kulturájuk ápolásához és fejlesztéséhez megfelelő segítséget kapnak. A nemzetiségek otthonra leltek, jól érzik magukat hazájukban, a szocialista Magyarországon. Pártunk a lenini nemzetiségi politika következetes érvényesítését fontos elvi kérdésnek tekinti. Mindent megtesz, hogy a nemzetiségek továbbra is aktív részesei legyenek társadalmi, politikai életünknek, megőrizték és gazdagítsák nemzeti hagyományaikat, kulturájukat.

Arra törekszünk, hogy a hazánkban élő német, szlovák, délszláv, román nemzetiségek és a szomszédos szocialista országokban élő magyar nemzetiségek hozzájáruljanak népeink barátságának és internacionalista együttműködésének elmélyítéséhez." (61)

Pártunk következetesen őrködik ennek az alaptörvény rangjára emelt elvnek a gyakorlati megvalósításán. Az alkotmány mellett a

tanács - a választójogi-, a szövetkezeti törvény, a Munkatörvénykönyve - hogy csak néhányat említsek a legfontosabbakból - és a végrehajtásukra megjelent egy sor rendelet, utasítás szabályozza a jogok és köteleességek egybehangolt érvényrejuttatását. Ezzel és konkrétan kezdeményező, ösztönző politikai gyakorlattal alkalmazza a nemzetiségi politikában az általánosan érvényes lenini tanítást.

"Mindig azt kérdezte: megvan-e a társadalmi élet mindennapi valóságában a dolgozó nép többsége, a munkások és parasztok számára a tényleges lehetőség élni a jogilag megadott szabadsággal, vagy egyenlőséggel. Mert ha ez nem áll fenn, akkor a szabadság, az egyenlőség jogi kimondása: képmutatás." (62)

A magyarországi délszláv, német, román és szlovák állampolgárokna, nemzetiségi csoportoknak a nemzetiségi jogok megvalósításában játszott szerepe két intézménytípusban érvényesül. Az egyik a nemzetiségek arányos képvisellete a törvényhozó, az önkormányzati és igazgatási szervekben, a másik a nemzetiségi szövetségek jogai, lehetőségei, tevékenysége. A nemzetiségi feladatok, az alkotmányban biztosított egyenjogúság és nemzetiségi jogok érvényesülésének intézményes biztosítékai főként a hatalmi szervek. A hazánkban érvényesülő demokratikus képviselői rendszerhez hozzátartozik, hogy a nemzetiségi lakosság szószólói minden szintű képviselői szervben jelen legyenek. Az MSZMP Politikai Bizottságának 1958-as határozata politikailag kívánatosnak és támogatandónak tartja, hogy az országgyűlési és tanácsai választásokon megfelelő számú nemzetiségi dolgozót is jelöljenek. Erről gondoskodni jelenlegi jelölési rendszerünkben a Hazafias Népfront feladata. Minden magyarországi nemzetiségnek vannak képviselői az országgyűlésben. Nem csupán a nemzetiségi lakosság választja őket, hiszen arra nincs lehető-

ség, hogy a kisszámu, szórvány nemzetiségi lakosokból nemzetiségi választókörzeteket alakítsanak ki. Egy meghatározott, vegyes lakosságu területnek, választókörzetnek képviselői ők. Megvan azonban minden lehetőségük arra, hogy államunk legmagasabb képviseleti és törvényhozó testületén belül a nemzetiségi érdekek szószói legyenek. Hasonlóan érvényesül a nemzetiségi érdekek képvisellete a tanácsokban azzal, hogy ezekben a vegyes lakosságu közösségekben közvetlenül a nemzetiségi lakosok jelölhetik és választhatják meg a nemzetiségi képviselőket.

Tapasztalatunk: az a helyi vezetés eredményesebb, ahol kellő gondot fordítanak a lakosság fokozottabb bevonására, a közügyekbe, ahol együtt terveznek, döntenek és cselekszenek a nemzetiségi lakosság aktivizálódó, politika iránt érdeklődő rétegeivel. Ehhez szervezeti, biztosítékul szolgál arányos képviseletük a párt-, állami- és tömegszervezetekben.

Ez nemcsak napjainkban, de korábban is így volt. Az MSZMP Békés megyei Bizottságának 1957. tavaszán egyik jelentésében ez olvasható:

"A megyebizottság múlt év júliusában (1956. júl.) olyan megállapításra jutott a nemzetiségek helyzetének vizsgálatánál, hogy a lenini nemzetiségi politikát nem sérítettük meg súlyosabban. Arányos és megfelelő volt a káderhelyzet a politikai, gazdasági és kulturális élet területén. Az ellenforradalom által felszított sovíniszta hullám azonban megzavarta, gátolta a nemzetiségek munkáját, nyugodt életét. Október előtt megyénkben az volt a fő hiba, hogy a velük történő foglalkozás időszerűen kiragadott volt inkább, valami olyan köte-

lesség, amelyet "hivataltól" kell megoldani. A politikai nevelőmunka alacsony színvonalu, sablonos és igen alkalomszerű volt. A nemzetiségi feladatokat leginkább a kulturális munkában látta meg és arra törekedett a párt és állami vezetés is egyaránt. Később adta meg a nemzetiségi szövetségek munkájának általános demokratikus tartalmát." (63)

A törekvés nyomon követhető a későbbiekben is.

"Kondoros - a párt vb vezetőségének 45 %-a szlovák anyanyelvű. A községi tanács vb 9 tagja közül 5 szlovák anyanyelvű. A tanács tagok 47 %-a szlovák anyanyelvű. A három függetlenített vb funkcionárius szintén szlovák anyanyelvű. A Földműves Szövetkezet Igazgatóságának 45 %-a szlovák. A község 8500 lelket számlál, ennek kb. 30-40 %-a szlovák anyanyelvű." (64)

"A három megye (Hajdu-Bihar, Békés és Csongrád) politikai, állami és gazdasági vezetők soraiban megfelelő arányban képviselve vannak a román nemzetiségű lakosok és jól megállják helyüket. Az országgyűlésben, a párt- és tanácsai apparátusban, a helyi népfrentbizottságokban képviselőink jól segítik mind az országos és helyi politikai, gazdasági, mind a sajátos nemzetiségi feladatok eredményes végrehajtását." (65)

Ha végiggondoljuk a megtett utat, a fejlődés kedvező tendenciát és tennivalókat, nyilvánvalóvá válik, hogy a helyes politika helyi realizálásában meghatározó szerepet töltenek be a tenni kész

káderek. Az eredmények mind a hosszabb-rövidebb ideje az adott területen munkálkodó vezetők, a növekvő számu jól felkészült szakember és aktivista munkáját dicsérik. A nemzetiségi területen funkcióban lévő nemzetiségi vezetők pedig elvileg értői, gyakorlatban pedig elkötelezett kivitelezői a nemzetiségi politikának.

A kiegyensúlyozott általános és a következetes lenini nemzetiségi politika, a kedvező társadalmi, gazdasági változások eredményeként meggyenk dolgozói egyetértenek a párt politikájával, növekvő aktivitással kapcsolódnak megvalósításába. Ezt igazolják gazdasági építőmunkánk, a települések fejlesztésének, a társadalmi munkaakcióknak az eredményei.

Magyarországot nemcsak szülőföldjüknek, hanem hazájuknak is tekintik. Jól érzik magukat, nincsenek elszakadási szándékaik. Erősödik szocialista tudatosságuk, ami mérhető többek között a különböző politikai rendezvényeken, nemzeti és nemzetközi ünnepeken, emelkedő részvételben a nagyobb politikai akciókon, mint például a tanácsstagi és képviselői választásokon, falugyűléseken való növekvő részvétel arányában. Az iparosodás, a nagyüzemi mezőgazdaság kialakulása, megerősödése, a jólét emelkedése, a nemzetiségeket közelítő internacionalizmus eszméje terjedésének hatására végbemegy egy integráció és természetes asszimiláció. Ugyancsak ennek tulajdonítható, hogy jelentős mértékben fejlődtek a nemzetiségek egymással és a magyarajkuakkal való kapcsolata. Teljesen megszűntek a korábban volt ellentétek. Ma már nem úgy vetődik fel a kérdés, ki a német, szlovák, szerb, román vagy magyar. Az dönti el, kit hogyan becsülnek, milyen ember, milyen dolgozó, beosztásában hogyan állja meg a helyét. A szocializmus az alapvető társadalmi, politikai érdekezéssel, a nemzetiségi igények kielégítésével lerombolta azokat a falakat, amelyek éket vertek a nemzetiségek közé. Segítik egymást munkában, kulturális tevékeny-

ségben. Gyakoriak a közös megmozdulások. Részt vesznek egymás rendezvényein. Terjedőben vannak a vegyes házasságok. Teljesen megszűnt az a zártság miatt követett gyakorlat, amikor egymás között - gyakran rokonok is - házasodtak.

A nemzetközi eseményekre történő reagálásaik nem eltérők az általánostól. Helyzetükből adódóan azonban az anyanemzettel kapcsolatos kérdésekre fokozottabban figyelnek.

A németek és szlovákok sokoldalú kapcsolatban - külföldi vendégszereplések, pedagóguscserék, iskolásgyermek levelezései, rokonlátogatások - állnak a kitelepített és a lakosságcsere során kiköltözött rokonaikkal. Fejlődtek a szerbek összeköttetései is. A legszorosabb és legsokoldalubb a kapcsolat a közelség, szomszédság miatt is a hazánkban élő románok és anyanemzetük között. Tájékozottak a kintiek életéről. A reális, sokoldalubb ismeretek kialakításához járulnak hozzá a mind tartalmasabb kapcsolatok az anyanemzetek kulturális központjaival. A testvérkapcsolatok bővülésével irodalmat, szemléltető anyagot, filmet, kiállítást, ismeretterjesztő előadást kérnek és kapnak. Mindezek a szocialista országokkal a testvéri kapcsolatok mélyülését jelentik.

A nemzetiségi lakosság strukturájának változása:

Békés megyének jellemző sajátossága volt, hogy a nemzetiiségi lakosság társadalmi rétegződése a szlovákság és a németek kivételével nem érte el a társadalom egészére jellemző fejlettségi fokot. A lakosságnak ez a része csaknem teljesen a szegény-paraszsághoz tartozott, csak kisebb csoportjai éltek a városi proletáriátus között. A szlovákság társadalmi rétegződése közelítette meg legjobban a társadalom egészére jellemző megyei arányokat. Közöttük jelentős volt a jómódu nagygazdák és a városi kispolgárok aránya is. Saját értelmiségi réteggel a nem magyar

ajkuak 1945 előtt lényegében nem rendelkeztek.

A magyar nép életéhez hasonló fordulatot jelentett Békés megyében is a nem magyar ajkuak számára a felszabadulás. Az egész társadalmat érintő alapvető politikai és gazdasági felemelkedés sodrába került nemzetiségeink élete együtt és azonos módon változott az egész társadalom változásaival. Az iparosítás az elmaradott települések fejlesztése, a mezőgazdaság szocialista átszervezése, a nem magyar anyanyelvűek oktatási problémáinak felkarolása a felszabadulás óta alapvetően megváltoztatta a nemzetiségek csoportszerkezetét. A 40 évvel ezelőtt jóformán értelmiségi réteggel nem rendelkező románok, szlovákok között megyénkben már, az egész népességhez hasonló arányban, szocialista neveltetésű értelmiségek is megtalálhatók. A műszaki és humán értelmiség a nemzetiségi településeken a politikai, gazdasági és kulturális funkciók nagy részét elfoglalja és első számú kezdeményezője a nemzetiségi lakosság társadalmi aktivizálódásának.

2. Nemzetiségi szövetségek tevékenysége, lehetőségeik

A magyarországi nemzetiségek egyik sajátossága, hogy nyelvi, etnikai szempontból egy-egy nagyobb nemzet töredékrészét alkotják. Minden nemzetiségnek, így a németeknek, délszlávoknak, szlovákoknak és románoknak van szervezetek, szövetsége. Ezek a nemzetiségi szövetségek a második világháború után jöttek létre. Munkájuk mai formája és tartalma sokat alakult és változott.

A szövetségek nemzetiségi ügyekben javaslataikkal, észrevételeikkel felkeresik a különböző szintű tanácsi és államhatalmi szerveket, és azok figyelembe veszik, sőt kikérik a szövetségek véleményét egy-egy fontos határozathozatal előtt. Három szövetség képviselői Budapesten találhatók, a románoké Gyulán. Önállóan rendelkezik egy épülettel, a feltételek is jók a munkához,

hiszen ezen a környéken, Békés megyébenél a legtöbb hazai román, és így közvetlen közelről ismerik gondjaikat, problémáikat. S talán gyorsabban tudnak intézkedni.

A Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége 1948-ban alakult meg budapesti központtal, de működését 1949-től számítja, amikor is egy tisztújító közgyűléssel a szövetség Gyulára költözött.

Délszlávok: Battonya volt az első felszabadult község, szervek által is lakott terület, ahol már 1944. decemberében megalakították az első szerb ifjúsági szervezetet. 1945. február 18-án pedig a viharsarki, marosmenti szerbek és szlovákok együttesen hozták létre a Magyarországi Szlávok Antifasiszta Frontját, amelynek központi székhelye Békéscsabán, majd később Budapesten volt. A délszlávok 1946. május 19-én Baján tartották első országos kongresszusukat, ahol eldöntötték, hogy a szlovákoktól különállva önálló társadalmi szervezetet hoznak létre.

Szlovák Szövetség: Ez szintén a Szlávok Antifasiszta Frontjából nőtt ki, létezését mégis csak 1949. január 1-től számítja, mert elődje 1948. végéig leginkább a szlovák-magyar lakosságcsere, a szlovák áttelepülés problémáival foglalkozott.

Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége: a késői megalakulásának közismerten történelmi okai vannak. Hiszen közvetlenül a felszabadulás utáni időszakban mindenekelőtt arra volt szükség, hogy a magyarországi németeket új társadalmi rendünkhöz közelebb hozzuk. Közismertek a kitelepítésekkel kapcsolatos intézkedések, amelyek annak idején igen durva tulkapásokkal voltak tarkítottak. Nos, ebben a közhangulatban, ebben az atmoszférában elképzelhetetlen lett volna akár 1945-ben vagy 1949-ben és 1950-ben a magyarországi németek szövetségének a létrehozása. Tíz évig

kellott tehát várni, amikor is 1955. július 18-án megalakult a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége. Persze, ez nem azt jelentette, hogy korábban a magyarországi németek körében nem lett volna kulturális vagy oktatási tevékenység, hiszen egyik - másik együttes sokkal idősebb, mint maga a szövetség.

A szövetségnek alapvető okmány a nemzetiségi kongresszusok által elfogadott alapszabályzat. Ez az alapszabály rögzíti, hogy a szövetség alapvető feladata, hogy a nemzetiségi dolgozókat mozgósítsa az egész népünk előtt álló feladatok megvalósítására. Ez a munka a párt politikájába ágyazódik és semmiképpen nem ellentétes azzal, hogy a szövetségnek sajátos feladatai vannak, mégpedig a nyelvi kultúra fejlesztése és ápolása területén.

V. A NEMZETISÉGI NYELV ÉS KULTURA, A NEMZETISÉGEK MŰVELŐDÉSÉNEK HELYZETE

A nemzetiségek nemcsak politikai, jogi, gazdasági egyenlőséget élveznek hazánkban, hanem az egyetemes kultúra, a szocialista kultúra kincseiből is a magyar néppel egyenlő mértékben részesülnek. Szakmai, politikai, kulturális művelődésüknek lehetőségei azonosak a magyarokéval. Az óvodától az egyetemig, a sportpályáktól a színházig minden intézmény nyitva áll előttük, s ezekkel a lehetőségekkel ugyanugy élnek, mint a magyarok. Ezen a téren tehát nincsenek a nemzetiségeket, vagy akárcsak valamely nemzetiségi csoportot érintő sérelmek. Feladatunk a meglévő helyzet fenntartása, fejlesztése egész népünk javára.

Gyakran hallható nagy nyelvművelő szakemberektől - s ezt egyáltalán nem tartjuk közhelynek -, hogy nyelvében él a nemzet. Ez érvényes a nemzetiségek helyzetére is. Lehet, hogy sarkosnak tűnik az a vélemény, mely szerint az asszimilációs folyamat végredményben akkor fejeződik be, amikor a szlovák, a román, a délszláv nemzetiségű egyén nem beszél - mert meg sem tanulta - anyanyelvét, erre szülei sem, s környezete sem adott lehetőséget. A nemzetiségi nyelv ismerete nélkül pedig nem lehetséges semmiféle sajátos szocialista nemzetiségi öntudatot formálni és nemzetiségi kulturát, hagyományt, stb. ápolni, fejleszteni. Mi a helyzet ebben a vonatkozásban nálunk? Az áttelepitések negatív hatásai, a személyi kultusz idején a már fentebb érintett okok ma is hatnak a nemzetiségi nyelvművelő munkára. De nemcsak ezek, hanem a fejlődésükkel járó tényezők is, például a vegyes házasságok kötése,

amely ugyan tükrözi azt is, hogy a nemzetiségi ellentmondások eltűnőben vannak, de a nyelvművelést illetően a családok többségében ezután nem beszélnek a nemzetiségi nyelvet, s így a születendő gyermekeknek nem válik anyanyelvükké. Sok esetben az óvodára, az iskolára bizzák, hogy a gyereket megtanítsák a nemzetiségi nyelvre. A szülők - számos esetben - másodlagos fontosságú kérdésként kezelik a nemzetiségi nyelv irodalmi szinten történő elsajátítását, annak további tanulását. Nem az a baj, hogy a gyermek továbbtanulása szempontjából a magyar nyelv elsajátítását fontosnak tartják, hanem hogy a nemzetiségi nyelv anyanyelvi elsajátítását ezzel párhuzamosan elhanyagolják. Pedig az óvoda, iskola nem képes a családi nevelést helyettesíteni.

1. Nemzetiségi oktatás, nyelvhasználat

A nyelvi egyenjogúság ma is kulcsfontosságú szerepet játszik a nemzeti egyenjogúság meghatározó elemei között: a nemzetiségi fejlődés számos területe (oktatás, tudomány, művelődés, művészet, tájékozódás, stb.) kapcsolódik hozzá és fejeződik ki általa. Az anyanyelven való oktatás következetes megvalósításának alapfeltétele a nemzetiség fennmaradásának, az anyanyelv ápolásának, a nemzetiség kultúrája fejlődésének, a nemzetiségi tudat fenntartásának. Az anyanyelvi oktatás tehát a nemzetiségi kultúra fennmaradásának és fejlődésének döntő előfeltétele. A kisebbségi identitás megtartása hosszú távon nem biztosítható az anyanyelvi iskola nélkül. Ugyanakkor ez rendkívül nehéz feladat, mert a Békés megyében élő nemzetiségek zöme nem beszél az irodalmi vagy a köznyelvet, s a nyelvjárása át van hálózva magyarizmusokkal. A nemzetiségek tagjainak bizonyos része pedig már jobban beszél magyarul, mint nyelvjárási jellegű anyanyelvén. A nemzetiségi iskoláknak tehát - az Oktatási Minisztérium utasításával összhangban - a megyében is az a feladata, hogy a tanulókat megtanítsák anyanyelvükön beszélni,

irni, olvasni. Természetesen a szocialista társadalom mai követelményeinek megfelelően ugyanolyan értékű tudást is kell nyújtaniuk, mint a magyar nyelvű intézményeknek. Ez a nemzetiségek

érdeke is, hogy azonos képzettséggel egyenjogú tagjaivá válhassanak társadalmunknak. E magas és lényegében összetett követelmények megnehezítették a nemzetiségi iskolák helyzetét. Hozzá kell tennünk még azt is, hogy a hazai nemzetiségek sajátos helyzetére való tekintettel ezek az iskolák nemcsak az illető nemzetiség oktatási bázisai, hanem van egyéb, szélesebb körű közművelődési - kulturális feladatuk is. Még folytak a harcok az ország felszabadításáért, amikor az Ideiglenes Nemzeti Kormány első intézkedései között elrendelte a nemzetiségű anyanyelvi oktatást és a különböző területeken az országban létrehozták a nemzetiségi anyanyelvű iskolákat. Ezek voltak az első lépések a nemzetiségi anyanyelvű oktatás megszervezésében. De ami még ennél is meghatározóbb volt, az magának az Ideiglenes Kormánynak az egyik alaprendelete, miszerint a közoktatásból, a kultúrából számítani kell mindenfajta faji méltatlanságot, nemzetiségi megkülönböztetést. Hazánkban a felszabadulás után kiépítették a nemzetiségi iskolahálózatot is. Jelentős fejlődés azonban ezen a területen csak 1949-től, az iskolák államosítása után indult meg, mivel a nemzetiségi nyelven is nyelveket oktató iskolák zöme egyházi volt.

Kővágó László írja "Nemzetiségeink jelene" című tanulmányában, hogy az 1945. előtt kialakított a, b, c, típusú iskolák továbbfejlesztésével kétféle iskolatípust hoztak létre, az úgynevezett nemzetiségi tanítási nyelvű gimnáziumokat, általános iskolákat és óvodákat, valamint a nemzetiségi nyelvet oktató általános iskolák és óvodák hálózatát. A nemzetiségi tanítási nyelvű iskolákban az oktatás anyanyelven folyt, de a magyar nyelvet és irodalmat is tanították. A nemzetiségi nyelvet oktató iskolákban és óvodákban az oktatás magyar nyelvű, és az anyanyelvet a tanu-

lók meghatározott óraszámban tanulták.

Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1958. október 7. határozatának elvi állásfoglalásai, gyakorlati intézkedései jó hatással voltak nemzetiségi politikánk további alakulására. Ugyanakkor az 1960-as évek elején sajnos indokolatlanul megszüntették a nemzetiségi óvodai foglalkozásokat. Persze, ez vonatkozott több nemzetiségi általános iskola megszüntetésére is. Sok helyen érdektelenségre, nemzetiségi pedagógushiányra hivatkoztak. Mindenesetre a nemzetiségi óvodák vagy akár általános iskolák iránti érdeklődés igényfelmérése abban az időben nem állt azon a szinten, hogy teljes bizonyossággal állítani lehetett azt, hogy jórészt nemzetiséglakta területeken nincs szükség az anyanyelv tanítására, ebben az esetben óvodákra, amelyek jó előkészítést jelentenek az általános iskolai nyelvtanuláshoz. Ez a helyzet visszavetette nemzetiségi oktatásügyünket, mivel közismert, hogy az oktatás nemzetiségi politika egyik legérzékenyebb és legbonyolultabb területe.

1968-tól azonban ismét egy Politikai Bizottsági határozat alapján az akkori művelődési kormányzat intézkedéseket tett a nemzetiségi óvodai foglalkozások visszaállítására. Meghatározta az óvodák típusait a nemzetiségi nyelvű foglalkozás kezdeményezésének és engedélyezésének módját. Az intézkedés hatására jórészt újjá alakultak a hatvanas években megszünt nemzetiségi óvodák, sőt újak is létesültek. Ezután kiépült a nyelvoktatás intézményrendszere az óvodás kortól egész a középiskoláig. A főiskolai képzésre az ország több városában van lehetőség.

Nemzetiségi óvodák, óvónőképzés:

Békés megyében az 1960-as évek második felében épült ki a nemzetiségi óvodák hálózata, ami azóta örömdetesen kiegészített.

	1968/69-es	1973/74-es	1979/80-as
	tanévben	tanévben	tanévben
Nemzetiségi tannyelvű óvodák száma:	3	3	3
Gyermekek száma ezekben:	113	138	162
Ovónők száma ezekben:	5	7	10
Nemzetiségi nyelvet is oktató óvodák:	10	17	32
Gyermekek száma ezekben:	312	425	811
Ovónők száma ezekben:	14	20	29

(66)

Román nemzetiségi tannyelvű óvoda működik Gyulán és Méhkeréken, Battonyán pedig szerb nemzetiségi óvoda. Nemzetiségi nyelvet is oktató óvodák a következő helyeken működnek:

Szlovák: Nagybánhegyesen, Tótkomlóson, Telekgerendáson, Csorváson, Mezőberényben, Békéscsabán, Szarvason, Kétsopronyban.

Román: Pusztatútlakán, Méhkeréken, Battonyán, Eleken, Kétegyházán, Gyulán, Almászkamaráson.

Német: Eleken, Gyulán.

Persze, a nagy számbeli növekedés ellenére még ma sincs mindenütt nemzetiségi nyelvi foglalkozású óvoda, ahol erre igény és szükség lenne (pl. Lókösháza). A meglévő intézményekben javult a tartalmi munka, emelkedett a nyelvi foglalkozások színvonala és erősödött az óvodák iskolaelőkészítő funkciója nyelvi szempontból is. Örömdetes tény az, hogy már óvodás korban mind több magyar gyermek tanulja a román, szlovák, illetve német nyelvet.

Ovónőképzés: itt nagy fejlődésről beszélhetünk, de ez még mindeig nem elég arra, hogy mindenhová szakképzett, nyelvet ismerő óvónő jusson. A Szarvasi Ovónőképző Intézet 1959-től, a megalakulásától kezdve nemzetiségi óvónőket is képez. Tehát Szarvasnak nagyon fontos szerepe van a nemzetiségi nyelvet tanító óvónők utánpótlásában.

A kezdeti időszakban szlovák, román és szerb-horvát nyelven képeztek óvónőket, de néhány évvel később területi differenciálás miatt Szarvason csak szlovák és román nemzetiségi hallgatókat képeznek. A felvételi keretből meghatározott a nemzetiségi származású hallgatók kerete. Évenként összesen 9 nemzetiségi óvónő végez (ebből 6 szlovák, 3 román). De nemcsak nappali tagozaton képeznek óvónőket, hanem levelező tagozaton is, ahol elmondhatjuk, hogy évente a Szarvasi Ovónőképző Intézetből körülbelül 12-14 azoknak a végzett óvónőknek a száma, akik olyan oklevelet kapnak, melyek birtokában nemzetiségi óvodákban is dolgozhatnak.

A hallgató a felvételi vizsgát saját anyanyelvén teheti és a vizsgabizottságban ez adott nyelvszakos tanárok vizsgáztatnak. Mivel a keretszámot mindenképpen ki akarják tölteni, kevesebb pontszámmal is felvesznek pályázókat. Kevés a jelentkező a nemzeti-ségi szakra, tehát mindent elkövetnek, hogy legyen majd, aki nemzetiségi területen tanít óvodásokat.

Lehet, hogy ezt nevezik pozitív megkülönböztetésnek? A nemzetiségi nyelvoktatók jól képzettek, akik segítik a hallgatókat az anyanyelvi tárgyak elsajátításában és az óvodai foglalkozások anyanyelven való megtartásában.

Az intézmény állományában két szlovák nyelvszakos tanár van, ők tanítják a szlovák nemzetiségeket a szaktantárgyakból. A román nemzetiségeket román anyanyelvű óraadók oktatják. Gond, hogy 1976-ig nem volt kidolgozott tanterv, jelenleg ez már megoldódott, de a tankönyvellátás még mindig nincs megoldva. A szükség-

ges szlovák nyelvű tankönyveket a testvérintézettől kapják Szlovákiából, Léváról. Így ajándék tankönyvekből, tapasztalatokból, ujságokból tanítanak. Jó a kapcsolat a szarvasi és a délszlovákiai Léván működő óvónőképző intézet között. Évenként kerül sor a hallgatók kölcsönös látogatására. Ott a szlovák nyelvtudásuk komolyan gyarapodik. Másrészt érzelmileg is gazdagodnak a hallgatók, nemzetiségű öntudatuk is erősödik. Gondot jelent, hogy a nemzetiségi óvónők kb. 70 százaléka megy csak nemzetiségi területre. Az elhelyezkedést több tényező befolyásolja. Például:

- az adott óvodában pillanatnyilag van-e üresedés,
- anyagilag megfelelő-e számára,
- férjhez megy, férjéhez kötődik, és a férj munkahelye nem minden esetben ott van, ahol nemzetiségi óvoda található,
- hivatástudat kérdése, vagyis nem minden nemzetiségi óvónő érzi szükségét annak, hogy a nemzetiségi anyanyelvet tovább adja, ápolja,
- a város t választják a falvak helyett, s ott nem sikerül elhelyezkedni, inkább más munkát vállálnak.

E problémák megoldása a Nemzetiségi Szövetségekre, illetve a megyei vezető testületekre vár.

Általános iskolai oktatás:

Megyénkben a felszabadulás után 1946-ban indult meg a Szlovák Antifasiszta Front szorgalmazására a szlovák nyelvű oktatás, a szlovákok által lakott helységek általános iskoláiban. Egyidejűleg Békéscsabán önálló szlovák általános iskola is alakult, amelyben - időnkénti zökkenőkkel ugyan - folyamatos volt az oktatás. Az 1949. évi XX. törvénycikk a nemzetiségek jogait is rendezte, s minden nemzetiség számára biztosította az egyenjogúságot és az anya-

nyelven való művelődés jogát.

Az ezt követő években épült ki a nemzetiségi iskolahálózat, amely négy évtizedben jelentősen kiszélesedett.

A fejlődést az alábbi táblázat illusztrálja:

	1968/69-es tanévben	1973/74-es tanévben	1979/80-as tanévben
Nemzetiségű tannyelvű iskola:	9	9	9
Tanulók száma ezekben:	1165	1018	1224
Nevelők száma ezekben:	81	83	86
Nemzetiségi nyelvet is oktató iskola:	31	27	21
Tanulók száma ezekben:	2066	2061	1910
Nevelők száma ezekben:	52	59	56

(67)

A nemzetiségi tanítási nyelvű általános iskolák területi elhelyezkedése a következőképpen alakult a megyében.

Román nyelvű általános iskola működik:

Elek

Kétegyháza

Méhkerék

Battonya

Gyula helységeiben.

Szlovák nyelvű általános iskola működik:

Békéscsaba

Szarvas

Tótkomlós helységeiben.

Szerb-horvát nyelvű általános iskola működik:

Battonya helységben.

A nemzetiségi nyelvet is oktató iskolák közül a legtöbb szlovák nyelvet, háromban németet és kettőben román nyelvet oktatnak.

A nemzetiségi tannyelvű általános iskolákban problémát okoz a tanulók viszonylagos alacsony száma, kis létszámú tanuló csoportokban, osztályokban kénytelenek oktatni, nincs meg a megfelelő kihasználtság. Fokozottan jelentkezik ez a probléma Battonyán, a szerb és a román iskolában.

Viszonylag kedvező a helyzet Szarvason, ahol a szlovák általános iskolában tanulók száma megfelelő. Hasonló a helyzet a tótkomlói szlovák tannyelvű általános iskolában is. Évenként egyre több magyar anyanyelvű gyerek vállalja a román, német, szlovák nyelv tanulását az orosz mellett.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a nemzetiségi tannyelven oktató iskolákban a tanulók aránytalan szóródása miatt, sok esetben csak igen minimális létszámú tanulócsoporthoz tudnak foglalkoztatni, ezeknek az iskoláknak a fenntartása mégis szükség-szerű, mivel a nemzetiségi jogokat nem a létszám alapján kell biztosítani.

Középiszkolai oktatás:

Békés megyében két nemzetiségi tannyelvű gimnázium működik. Békéscsabán szlovák tanítási nyelvű gimnázium, Gyulán pedig a Nicolas Balcescu román tanítási nyelvű gimnázium.

A két középiszkolában a következőképpen alakult a hallgatók létszáma:

	1968/69-es tanévben	1973/74-es tanévben	1979/80-as tanévben
Középiskola:	2	2	2
Tanulók száma:	151	194	286
Nevelők száma:	16	16	18

(68)

A szlovák gimnázium 1949-ben nyílt meg Békéscsabán. 1949-1974. között a 25 év alatt 393 érettségi bizonyítványt adott ki az iskola. A gimnáziumba nemcsak a szlovák nyelvű és szlovák nyelvet tanító általános iskolákból iratkoztak tanulók, hanem a többi megyebelie általános iskolákból is, akik nyilván a nyelvtanulásban látták ennek értékét. Nagyon érdekes, hogy a 393 érettségi bizonyítvány tulajdonosaiból 212 fő a felsőoktatásban tanult tovább, sőt az iskola tanulói közül többen eljutottak Kassa, Pozsony, Prága, valamint a Szovjetunió főiskoláira, egyetemére. (69)

Az oktatási intézmények tárgyi feltételei azonosak a többi megyei iskola helyzetével, és az átlagnál folyamatosan és gyorsabban javulnak. Azonban a nyelvoktatás hatékonyságát segítő speciális eszközök bővítése még - anyagi lehetőségeinktől függően - a közeljövő feladata. Az oktató-nevelő munka személyifeltételeinek biztosítására párt- és állami szerveink különleges figyelmet fordítanak. A nyelvoktatói pótlék bevezetése mellett hasonlóan a közoktatás nem nemzetiségi területeihez, helyi feladat maradt a nevelők letelepítése, lakás- és más, a helybenmradáshoz szükséges feltétel biztosítása. Ezen a téren 1959. óta - akkor ez még döntő akadálya volt az előrehaladásnak - sikerült folyamatosan minden alapvető problémát megoldani.

A nemzetiségi pedagógusok biztosításában a megye csak az óvónők vonatkozásában önellátó, mivel a szarvasi óvónőképzőben nemzetiségi óvodai foglalkozásra is felkészítenek. Az általános és középiskolai tanárokat a szegedi főiskoláról, a budapesti tudományegyetemről és az esztergomi tanítóképzőből kapja a megye. Néhány pedagógus az anyaország egyetemén szerezte meg a képesítését.

Az utóbbi időben rendszeressé vált a nemzetiségi nevelők továbbképzése is. A nemzetiségi nyelven tanulók létszámának stabilizálása elsősorban a párt- és a tanácsi szervek tudatos tevékenységének az eredménye. Emellett a nemzetiségi szövetségek és a pedagógusok lelkes szervező munkája is szükséges az anyanyelvi iskolák létszámának megtartásához. Ma már az e munkával valamilyen formában kapcsolatban állók előtt világos, hogy nemcsak az ország kapcsolatainak bővüléséből adódó konkrét igény miatt szükséges a szomszéd népek nyelvének ismerete, hanem az internacionalizmus helyi, gyakorlati bizonyítéka a nemzetiségi oktatási intézmények aktív támogatása. A nemzetiségi oktatásban fontos funkciója van az iskolához kapcsolódó kollégiumoknak. Ezekben az intézményekben az ellátás színvonala ma már meghaladja az átlagot és különösen jelentős, hogy a nyelvpótlék bevezetése óta a nevelőtestületek is stabilizálódtak. A nem magyar anyanyelvűek oktatási problémáinak felkarolása a felszabadulás, de különösen 1957 óta alapvetően megváltoztatta a nemzetiségi csoportszerkezetét. A 40 évvel ezelőtti jóformán értelmiségi réteggel nem rendelkező szlovák, román, német, szerb nemzetiségek között megyénkben ma már az egész népességhez hasonló arányban, szocialista neveltetésű értelmiségiek is megtalálhatók. A műszaki és humán értelmiség a nemzetiségi településeken a politikai, gazdasági és kulturális funkciók nagy részét elfoglalja és első számú kezdeményezője a társadalmi aktivizálódásnak.

Nemzetiségi anyanyelv oktatásunk nagy eredménye, hogy évek óta minden reális igényt kielégítünk. Ezzel egyidőben sikerrel törekszünk az újabb és újabb igények felkeltésére. Ez is közrejátszik

az anyanyelvi kultúra mennyiségi és minőségi mutatóinak emelkedésében. Nem véletlenül alakult ez így. Az "automatizmus" szemléletének leküzdése óta eltelt kb. három évtizedben - mindazok körében, akik tehetnek érte, s akiknek dolga is ez - elvileg elfogadottá vált az a felismerés, hogy a jó nemzetiségi nyelvoktatás "a nemzetiség fennmaradásának, továbbélésének egyik legfőbb záloga a nemzetiségi lét megőrzésének egyik előfeltétele".

Az elv realizálása a gyakorlatban mindinkább kiteljesedik. Az iskolai oktatás mellett új és új formákkal, megoldásokkal gyarapszik. Mindezek mellett az esetek többségében az iskolai nyelvoktatás jelentős előrehaladása ellenére sem képes a családban elmaradó anyanyelvi nevelést pótolni, a nyelv magától értetődő használatát természetessé tenni. Az iskolát hagyottak egymás között is ritkán használják anyanyelvüket. A községen kívül a munkahelyeken is magyar a szóhasználat. Általános nézet "könnyebben boldogul, többre jut, ha magyarul beszél". Így egyre kevesebb a szlovák, német, szerb, román szó az utcán. Eltérés természetesen nemzetiségenként és egy nemzetiségen belül, települések között is van. A nyelvi váltsáshoz hozzájárul a vegyes házasságok rohamosan növekvő száma is. (70) A különböző nemzetiségi fiatalok egymáshoz közeledésének alapját végső soron a szocialista társadalom elvei teremtték meg, amelyek nem tűrik meg a faji, nyelvi megkülönböztetést. Ilyen értelemben a vegyes házasságok gyakorlata a nemzetiségek egyenjogúságának a társadalom, a közvélemény, az adott közösségek részéről történő elismerését is példázza. Régebben a családon belül mindig az "erősebb" házastárs nyelvét használták, tehát a magyar férjnek szlovákul kellett beszélnie, ha szlovák felesége és környezete nagyobb befolyással rendelkezett. Napjainkban a magyar nyelv lett a közös érintkezés eszköze. Eleken megfigyelhető, hogy a román-szlovák, román-német

vegyes házasságoknál sem az egyik, sem a másik fél nyelvét nem használják, hanem helyébe a harmadik: a magyar nyelv került. Ha mérlegre tesszük a képzést és az anyanyelv hétköznapi használatát, éles ellentmondásba, két ellentétes tendenciába ütközünk. Egyik oldalon szüntelenül tetemes előrelépés, másik oldalon ennek ellenére, azt tapasztaljuk, hogy mind kisebb szerepet tölt be az emberek egymás közötti érintkezésében az anyanyelv. Ahhoz, hogy erőfeszítéseink tényleges értékét felmérhessük, s a további cselekvés mikéntjét megjelölhessük, nem elégséges a jelenlegi tények rögzítése. Történetiségében kell megvizsgálunk ezt a kérdést, s akkor a következő dolgokkal találjuk magunkat szembe.

Igen erős a spontán asszimilációs folyamat, s a nemzeti-ségi dolgozók zöme gyakran jobban ért és beszél magyarul, mint anyanyelvén. Magyarországon a XIX. század utolsó évtizedeitől kezdve azt tették a nemzetiségi iskolák elsőrendű feladatává, hogy a nemzetiségi gyermekeket megtanítsák magyarul. Ez a felfogás hosszú ideig élt és csak a felszabadulás után, akkor is csak fokozatosan módosult.

Az erőszakos magyarosításnak tudható be, egyik beszélgető partnerem visszaemlékezése:

"Amikor mi iskoláskorú gyermekek voltunk, nem tanulhattuk anyanyelvünket. Ez mutatkozik meg még ma is a felnőttek nyelvhasználatában. Az előbeszédet, a TV-t, rádiót megértjük. Ha az újságból gyorsan akarjuk megtudni a napi híreket, a magyar napilapot olvasuk, a német nehézkesen megy." (71)

Az anyaközösségből nem táplálkozó többszáz éves töredéknyelv nem képes az új életformának megfelelő új kulturát közvetíteni.

Ezzel a folyamattal helyezte szembe pártunk az élő, modern anyanyelvre megtanítás programját, mely gyakorlatilag két évtizede sem hogy kezdi éreztetni hatását.

"A Magyar Népköztársaság a területén élő minden nemzetiség számára biztosítja az egyenjogúságot, az anyanyelv használatát..." (72)

A megyében élő nemzetiségek anyanyelvüket hivatalos ügyeik intézése során is használhatják. Az államigazgatási szervek apparátusában, minden nemzetiséglakta településen több olyan dolgozó van, aki nemzeti vagy a nemzeti nyelvet beszéli.

Tolmácsolásra már csak időnként van szükség és főleg az időskorú lakosság körében, mivel náluk még előfordul, hogy a nemzeti nyelven kívül a magyart nem, vagy csak nagyon nehezen beszélik és könnyebben tudják anyanyelvükön kifejezni magukat, mint magyar nyelven. A fiatalabb generáció már kétnyelvű, ez az iskolai oktatás, a munkahely következménye és egyre több olyan, magát nemzetiének valló ember van, aki a nemzeti nyelvet nem beszéli. A nemzeti nyelv magánviseli tájjellegét, tehát a megyében élő nemzetiségek nem az anyaország "hivatalos" irodalmi nyelvét beszélik, hanem pl. a szlovákok a középszlovák nyelvjárást, a románok a körösi nyelvjárást.

Az utóbbi években a nemzetiségek körében megnőtt az igény az anyaországban használt irodalmi nyelv megismerése iránt, ezt szolgálják a nemzeti iskolák is.

Az anyanyelv használatának gyakorlati megvalósítását példázza a megyében 1950-től a nemzetiségek által lakott helységek közintézményeinek kétnyelvű felirattal való ellátása. Ezt bizonyítja Békéscsabán a települést jelző tábla, a megyei és városi pártbizottság, a városi és megyei KISZ-bizottság, a városi tanács, a HNF

városi és megyei bizottsága, a Megyei Művelődési Központ, az Ifjúsági és Uttörőház, a MÁV Békéscsabai Állomásfőnöksége (magyar mellett szlovák nyelvű felirat is).

A kétnyelvű feliratok bővítése azoknál az intézményeknél indokolt még, ahol az állampolgárok jogaikat érvény esítik, kötelezettségeiket teljesítik, vagy szolgáltatást vesznek igénybe.

Békéscsaba mellett Szarvason, Tótkomlóson, Kétegyházaán, Battonyán a jelentősebb közintézmények kétnyelvű felirattal vannak ellátva. Nemzetiségi politikánk következetes érvényesítése azt kívánja, hogy a többi nemzetiséglakta község közintézményeit is kétnyelvű felirattal lássuk el.

2. Nemzetiségi kultúra ápolása

"A Magyar Népköztársaság a területén élő minden nemzetiség számára biztosítja az egyenjogúságot, az anyanyelv használatát, az anyanyelven való oktatást, saját kulturája megőrzését és ápolását." (73)

A nemzetiségi kultúra megőrzése és művelése, szocialista államunk által biztosított és valóra vált jog, s általa minden nemzetiség fejlesztheti anyanyelvi kulturáját, ápolhatja népi hagyományát, kibontakoztathatja mai kulturális törekvéseit. A megyében az utóbbi időben élénk fellendülés tapasztalható a nemzetiségek kulturális életében. Az MSZMP XII. kongresszusa határozatában megfogalmazta, hogy

"minden szükséges támogatást megadunk ahhoz, hogy a nemzetiségek továbbra is aktív részesei legyenek társadalmi, politikai életünknek, őrizzék és fejlesszék anyanyelvi kulturájukat." (74)

A megye nemzetiségi közművelődésének konkrét feladatait hosszútávon a 15 éves közművelődési terv tartalmazza. A művelődési otthonok ezirányú tevékenységében a cél a nemzetiségi hagyományok gyűjtése, ápolása, e hagyományok közkinccsá tétele. A nemzetiségi közművelődést messzemenően meghatározza a nemzetiségi lakosság száma és aránya és mivel Békés megyében ez jelentős, így a megye közművelődési munkájában e területen kiemelt és fontos feladat. Ezt bizonyítják a megyében megtartott országos szintű rendezvények, mint például:

- 1974-ben Battonyán "Röpülj páva" román nemzetiségű vetélkedő,
- 1975-ben Békéscsabán a "Nemzetiségi Népzenei Fesztivál"
- 1975-ben Békéscsabán a "Nemzetközi Nemzetiségi Néprajzi Konferencia"
- 1978-ban Békéscsabán a "Nemzetiségi Népzenei Fesztivál"
- az országos szlovák olvasótábor.

A nemzetiségi közművelődésnek vannak feladatai a magyar lakosság vonatkozásában. A nemzetiségi kultúra befogadásával, a két nyelvűséggel gazdagabb tartalmat kaphat a személyiség, és ez vonatkozik a magyar anyanyelvű állampolgárokra is. Egymás kultúrájának kölcsönös megismerése, megbecsülése, értékelése és elfogadása az internacionalista szemlélet formálásának lehetősége és eszköze is egyben. A nemzetiségi lakosság anyanyelvi művelődését, hagyományaik gyűjtését, ápolását segítő közművelődési formák keletkezésén zajlik. Legtöbb csoport az amatőr művészeti területen alakult és működik, amellet a nemzetiségi klubok anyanyelvi művelődés folyik.

Néptánc, népzene, nemzetiségi klubok tevékenysége

A közművelődés számos területén maga a nemzetiség is nagy

ambícióval vesz részt a munkában, sokszor aktív kezdeményezőként lép fel. A közművelődésnek ezek a sikjai azok, ahol a nemzetiség egy-egy csoportja valóban mint nemzetiségi aktivizálódik, nyilvánosan is vállalja nemzetiségi voltát, származását és büszke is ilyenkor a nemzetiségi létére. Még ha anyanyelvét vonakodva használja is, mert nincs meg a kellő nyelvi pallérozottsága, a népi hagyományrendszerében otthon van, azt a sajátjának érzi. Ha a mai életében már nem is akarja szervesen beépíteni, a feldolgozáskor azonosul a tradíció szellemével.

A néptánc, a népzene, a nemzetiségi klubok a nemzetiségi öntudat fejlesztésében, a nyelv, a nemzetiségi kultúra, a hagyományok ápolásában jelentős szerepet játszanak. Különösen a kluboknak van jelentős összetartó szerepük.

Az öntevékeny művészeti csoportok létszáma és színvonala továbbfejlődött az utóbbi években. Együtteseink a különböző országos versenyeken is bizonyították tudásukat. A társadalom egészéhez kötő szálak gyarapításának eredményes eszközei ezek az együttesek. A nem magyar ajkuak integrálódásának olyan eszközei, amelyek az anyanyelv és a nemzetiségi hagyományok ápolása mellett elősegítik a magyar lakossággal való kapcsolatok gyarapodását. Ezekben az együttesekben a legtöbb helyen együtt vannak a magyar és a nemzetiségi fiatalok. Az idősebbek a Röpülj Páva Körökhöz vonzódnak és általában ők a résztvevői a nemzetiségi kulturális élet új formáját képviselő társasági kluboknak is. A fiatalok aktivizálódása, speciális igényeik kielégítése fejlődött ugyan, azonban a társadalmi igény nagyobb az eddig elért eredményeknél. A nemzetiségi hagyományok ápolása, nemcsak a közművelődés feladata, hanem fontos küldetése az anyanemzetek szocialista kulturájának megismerése és megismertetése megyénk lakosságával. A szom-

szédes országok határmenti megyéivel kulturális kapcsolatai rendszeresek. A mi együtteseink is fellépnek Romániában, Jugoszláviában, Csehszlovákiában és a megye nemzetiségi településein is gyakran szerepelnek az anyanemzetek művészeti csoportjai.

Művészeti csoportjaink tevékenysége eredményes, de gyakori a szétesés és az alkalomszerű összeverbuválódás is. A legnagyobb problémát általában az jelenti, hogy nincs mindenhol helyiség és megfelelő művészeti vezető, amely a csoport tevékenységét irányítaná. Ennek ellenére a hagyományápolás területén az elmúlt évtizedekben jelentős eredményeket értünk el, de ezek elhalványodnak a lehetőségek mellett. A mellékelt táblázatokon mutatom be a csoportokat.

Békés megyében működő nemzeti és csoportok 1980-ban

Település	Csoport jellege	Nemzetisége	Létszáma	Korosztály
1. Battonya	kórus	román	21	idős
	klub	román	71	idős
	klub	dél-szláv	51	idős
2. Békéscsaba	klub	szlovák	80	idős-közép
	klub	román	-	idős-közép
	népdalkör	szlovák	25	közép
3. Csabaszabadi	népdalkör	szlovák	25	közép-idős
4. Elek	zenekar	német	6	közép
	néptánc	német	20	gyermek
	néptánc	román	18	gyermek
	folklórklub	román	30	idős
	népi együttes	román	19	fiatal
	népdalkör	német	40	idős
5. Gyula	klub	román	30	vegyes
	klub	német	20	közép-idős
	tánckar	román	-	KISZ-koroszt.
	irodalmi szimp.	román	-	KISZ-koroszt.
6. Mezőmegyer	népdalkör	szlovák	25	közép

Település	Csoport jellege	Nemzetisége	Létszáma	Korosztály
7. Kétegyháza	tánc	román	35	gyermek
	néptánc	román	16	ifjúági
	néptánc	román	15	idős
	férfi kórus	román	14	vegyes
	szólisták klub	román	8	idős
	báb	román	13	gyermek
8. Kardos	néptánc, citera z.	szlovák	46	fiatal
9. Kondoros	népdalkör, citera z.	szlovák	36	közép-idős
10. Mezőberény	népdalkör	szlovák	18	közép-idős
	klub	román	-	közép-idős
11. Méhkerék	néptánc	román	-	gyermek, idős
12. Örménykut	népdalkör, színj.	szlovák	30	vegyes
13. Nagybánhegyes	klub	szlovák	47	közép-idős
14. Szarvas	klub	szlovák	30	vegyes
15. Telekgerendás	klub	szlovák	60	felnőtt
	népdalkör	szlovák	30	gyermek
16. Tótkomlós	néptánc	szlovák	40	fiatal
	népdalkör, citera z.	szlovák	-	közép
	fúvószenekar	szlovák	35	gyermek

Néprajzi hagyományok

A megyei muzeumi szervezet jelentős támogatást nyújt a nemzetiségeknek a helytörténeti és honismereti tevékenységhez. Hosszu ideig a szlovák és román nemzetiségeknek inkább tájházai voltak, mint bázismuzeumuk. A szlovákok és románok központi muzeuma Békéscsabán található, a Munkácsy Mihály Muzeumban. 1977. szeptember 1-el sajátos keretek között alakult meg a bázismuzeum. Ugyanis meg kellett szervezni a néprajzi nemzetiségi osztályt, a meg-
l évő szlovák tájházban állandó kiállítást nyitottak, és hogy a románok is helyet kapjanak, addig még három évet kellett várni. Ekkor nyílt meg a Munkácsy Mihály Muzeumban háromszáz négyzetméter alapterülettel, két kiállítóteremben egy állandó történeti és néprajzi kiállítás. Itt már a szlovák anyag mellett hangsúlyt kapott a román nemzetiségi anyag is.

A Gyűjtési és a kutatómunka gondjai

Az eltelt néhány évtizedben főként a megyében a hagyományos szlován orientációju kutatás volt a jellemző és viszonylag kevés energiát fordítottak a román nemzetiségi néprajzkutatásra, nem beszélve az itt élő németek és kisszámu szerbek folklórjának feltérképezéséről. Most már kedvezőek a lehetőségek a nemzetiségi osztály munkatársainak. A teljesen új muzeumi szárnyban mindenki külön szobában dolgozhat, berendeztek egy fotólaboratóriumot, egy restaurátorműhelyt és kaptak egy korszerű raktárat. A további tervekben nemcsak a román és szlovák nemzetiség néprajzának felgyűjtése áll, hanem a másik két etnikum, a szerb és a német néprajz kutatása is.

Ehhez a kutatáshoz jó alapot és segítséget adnak a már meglévő tájházak, így a tótkomlói, a békéscsabai és a szarvasi szlo-

vák tájházak, valamint a kétegyházi román, az eleki szlovák-román és a battonyai szlovák-román emlékház gyűjteményei. Persze ezek a nemzetiségi bázismuzeumok, tájházak akkor funkcionálnak majd igazán, ha nemcsak a magyarországi nemzetiségi bázismuzeumok anyagáról lesz áttekintésük, hanem valamennyi magyar közgyűjteményben őrzött nemzetiségi tárgyi, dokumentált anyagról is.

Célkitűzés, hogy a bázismuzeumok közös erőfeszítéssel létrehozzanak egy átfogó, áttekinthető nyilvántartást a már felgyűjtött nemzetiségi anyagról. Ez azzal a haszonnal is jár, hogy meg lehessen határozni, milyen irányban kell folytatni országosan a gyűjtést. Sajnos, még ehhez csak a kezdeti lépések vannak meg. Hiszen kevés a nemzetiségi néprajzot kutató szakember, és kevés a pénz. Mindenesetre számos kezdeményezés a nemzetiségi bázismuzeumok részéről - diákok, egyetemisták bevonása a gyűjtésbe - megteremti azt a lehetőséget, hogy a ma már egyre nehezebben felkutatható értékeink ne pusztuljanak el, ne legyenek a feledésé.

Nem jelentéktelen a társadalmi bázis (muzeumbaráti kör, iskolák, főiskolák, egyetemek) segítségével sem. Mindezek a tényezők lehetővé teszik a megyei feladatok javuló ellátását, ám az országos gyűjtéskör maradéktalan betöltéséhez a személyi feltételek mielőbbi javítása volna szükséges. A bázisnak jelenleg is van szabad néprajzos státusza, ám harmadik esztendeje eredménytelenül próbálkoznak betöltésével.

A Munkácsy Mihály Múzeumban kezdettől spontán módon a szlovák nemzetiséghez kapcsolódó kutató-feltáró munka, s az ettől elválaszthatatlan hagyományápoló tevékenység folyt. E spontán érdeklődés okai közül első helyen kell emlitenünk az 1899-ben meg-

alakult Békéscsabai Muzeumi-Egyesület Alapszabályát, amely elsődleges gyűjtőterületül a várost, Békéscsabát jelölte meg. Bizonyos, hogy az alapszabály megszövegezőit a századforduló éveiben a csabai szlovákság nemzetiségi kultúrájának gazdagsága, a város akkor népéletének legerőteljesebb tényezője ösztönözte a csabai (érted: szlovák) néprajzi tárgyi emlékanyag gyűjtésére. Így történt, hogy hosszú évtizedekig egyetlen más etnikum vagy település anyaga sem került a néprajzi gyűjteménybe. A szlovákságra való koncentráció már a kezdetekkor jelentős eredményeket hozott, de az 1970-es évek elején is a szlovák anyag gyűjtése járt a legnagyobb sikerrel.

Nem mond ez ellent a magyar és román nemzetiség körében végzett kutatómunka eredményeinek, hiszen az utóbbiak szervezett és tudatos kutatásáról csak 1973-tól, méginkább 1975-től beszélhetünk.

Az egyoldalú néprajzi feltárás okozta gyűjteménybeli aránytalanságok csökkentésére 1973-tól, a bázis megalakulását megelőző évtől tudatosan töreksenek. A súlypont a magyar és más, elsősorban román nemzetiségű települések kutatására tevődött át. E törekvés közvetlen oka a most megnyitott új állandó történeti-néprajzi kiállítás előkészítése volt. Egyfelől 1976-tól szervezett gyűjtő- és kutató akciók keretében Kétegyháza, Battonya, Elek és Méhkerék román népességének, másfelől a korábban Dél-Biharhoz tartozott magyar lakosságú települések: Zsadány, Körösnagyhársány és Biharugra néprajzi feltérképezésére is sor került. Ezzel párhuzamosan számottevő magyar, román és szerb, kisebb mennyiségben német anyagot gyűjtöttek. Ezekben a gyűjtési akciókban évről évre a szegedi Tanárképző Főiskola Román Tanszékének hallgatói is részt vesznek, de a KLTE és az ELTE egy-egy hallgatója is ál-

landó tagja a recepciós táboroknak. Nagyon fontosnak tartják, hogy a közeljövő nemzetiségi pedagógusai, akik éppen az anyanyelvi kultúra terjesztését és ápolását vállalták hivatásul, megismerkedjenek a munka alapelemeivel, megérezzék annak jó ízét, hiszen új munkahelyükön talán éppen ezakkört kell majd vezetniük, vagy helytörténeti kisgyűjtemény létrehozásán fáradozniuk.

1973-tól minden évben nemzetiségi néprajzi kiállítás megrendezésére került sor. A jelentősebbekhez katalógus is készült. A "Békés megyei románok" című, 1973-ban megyénk három városában bemutatott kiállításon kívül még két kamarajellegű kiállítást rendeztek, amelyen a román gyűjtés anyagát mutatták be. "Békés megye népművészete" címmel román és szlovák anyagot mutattak be, egy békéscsabai munkásklubban, 1977-ben pedig Battonyán rendeztek újszerű művelődési kiállítást a néprajzi recepciós táborok anyagából, "Román és szerb szöttesek Békés megyéből" címmel. 1973-ban a Békéscsabán rendezett első román kiállításon kívül részt vettek a "Megyék népművészete" című, Néprajzi Múzeumbeli, a főváros egyesítését köszöntő rendezvényen, s ott a szlovákok nemzetiségük népművészetét reprezentálták. Egy évvel később az oroszországi országos nemzetiségi kiállításon is szerepeltettek szlovák népművészeti anyagokat, a muzeumi hónap alkalmából pedig kiállításcserét bonyolítottak le a Hajdu-Bihar megyei szervezettel. Együttal megyénk két szlovák buptorkészítő központjának, Békéscsabának és Tótkomlósnak jeles termékeivel ismerkedhetett meg a hajduböszörményi közönség.

1975-ben Debrecenben mutatkozott be Békés megye sokszínű népművészete. A kiállítások sorában figyelmet érdemlő volt három bázis-múzeum összefogásával, a Művelődésiügyi Minisztérium és a szövetségek támogatásával 1975. őszén megrendezett kiállítás, amely a magyarországi nemzetiségek lakáskultúrájából adott izeltöt. A kiállítás az első nemzetközi nemzetiségkutató néprajzi kon-

ferencia tiszteletére került megrendezésre, a sikeréhez nem csekély mértékben az öt nyelven készült vezető is hozzájárult. Szarvas város muzeumának megnyitásakor stílusosan szlovák néprajzi kiállítást rendezett a bázismuzeum. 1977-ben és 1978-ban a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége felkérésére az országos folklórfesztiválok alkalmából megrendezett, magyarországi nemzetiségeket bemutató kiállításon vettek részt román népművészeti anyagokkal. 1980-ban a szegedi Móra Ferenc Muzeumban került sor egy megyénk népművészetét bemutató, szép sikert aratott időszaki kiállításra.

Nemzetiségi könyvtár:

A nemzetiségek művelődését, ismeretanyagok bővítését segítik elő a megyében működő báziskönyvtárak. Békés megyében jól szervezett könyvtári hálózat épült ki. Békéscsabán szlovák báziskönyvtár működik 20 helyi könyvtárral. A román nemzetiség báziskönyvtára Gyulán van. A gyulai Mogyoróssy János Városi Könyvtár 1972-ben kapta a román báziskönyvtári feladatot. Hatóköre Békés megyében hét, Csongrád megyében egy, Hajdu-Bihar megyében nyolc településre terjed ki. A könyvtárban két szakképzett könyvtáros látja el a helyi és módszertani feladatokat. Gondot jelent, hogy a községi szakalkalmazottak román nyelvtudása szerény. Ennek javítása érdekében a Gyulai Nicolae Balcescu Gimnázium könyvtárkezelői fakultációt indított, román fakultációval párosítva. A nemzetiségi könyvtárakban a leglényegesebb, legkorábbi könyvek rendelkezésre állnak, hiszen számuk eléri a 10 ezer kötetet. A mult súlyos hagyományai következtében azonban az anyanyelven való olvasottsági kedv nehezen bontakozik ki. Az olvasók táborát elsősorban a tanulóifjúság - ezt jó jelnek tekinthetjük - és az idősebb korosztály képezi.

Nemzetiségi kiadványok

A nemzetiségi nyelvhasználatának legfontosabb területe, nyelve ápolásának és megőrzésének legfontosabb eszköze az anyanyelvén megjelenő sajtótermék.

Rendszeres kiadványként jelennek meg a szövetség ujságjai. A színvonalasabb szerkesztőségi munkának is köszönhető, hogy az utóbbi években növekedett a lapok iránti érdeklődés.

A megyei postaigazgatóság adatai alapján a következőképpen alakult a nemzetiségi lapokra előfizetők száma:

	1970.	1980.
Narodne Novine	156	213
Neue Zeitung	61	102
Ludové Noviny	1631	2241
Foaia Noastra	1413	2346

Megállapítható, hogy fokozatosan nőtt, majd stabilizálódott az előfizetők száma.

A román lap 1951. januárjában Budapesten jelent meg először, azonban a nyomdai kapacitás hiánya miatt, valamint azért, mert itt a környéken él a legtöbb román, a szerkesztőség 1968-tól Gyulán kapott helyet. A magyarországi román lap történetének jelentős eseménye volt az 1978. július 1-i heti megjelentetésre való áttérés. A lap neve magyar fordításban azt jelenti: "a mi lapunk, a mi ujságunk", a lapok a szövetségek sajtóorgánumaként fejtik ki sokoldalú politikai és kulturális tevékenységüket. Ezért a lapok rendkívül fontos helyet foglalnak el a szövetségek legfőbb feladatainak megvalósításában, a

sajtó sajátos eszközeivel mozgósítják hazánk román, szlovák, német, szerb nemzetiségű lakosságát a szocialista társadalom építésében való aktív részvételre, jelentős szerepet töltenek be a szövetségek tartalmi munkájának ismertetésében, terjesztésében, elhivatottsággal fejtik ki politikai és kulturális felvilágosító munkájukat olvasóik körében, kifejezésre juttatják a nemzetiségi dolgozók törekvéseit, sajátos igényeit, hozzájárulnak a haladó kulturális hagyományok és az anyanyelv ápolásához, a magyar és az itt élő nemzetiségi népek közötti kapcsolatok erősítéséhez.

Egyéb kiadványok

A megye élen jár a nemzetiségi kiadványok megjelentetésében. A megyében élő szlovákok és románok szokásainak, hiedelmeinek, folklórjának több önálló kötete jelent meg. Az 1970-es években maradandó román művek láttak napvilágot. A román lakosság körében népszerű és nagy multra visszatekintő, évenként megjelenő naptár, s a módszertani kiadványok mellett négy folklór és néprajzi gyűjtemény, valamint egy irodalmi kötet jelzi az elmúlt időszak eredményeit a népi hagyományok ápolása, a hazai román szellemi élet gazdagítása terén:

"Proverbe si zicatori diu Micherechi" (Gyula, 1974. gyűjtötte Hocopán Sándor)

"Diu traditiile populare ale romanilor din Ungaria" (Budapest, 1975)

"Floricele" (Gyula, 1975. gyűjtötte Hocopán Sándor, Martyin György, Ruzsa János)

"Povestile lui Mihai Purdi" (Budapest, 1977. gyűjtötte Hocopán Sándor)

Külön meg kell említeni Uvanus Illés "Vioara cu cinci strunc" című verseskötetét, amely a magyar-román közös mult, a két nép együttélésének és összefogásának lírai vallomása. Figyelmet érdemel Uvanus könyve azért is, mert a magyar irodalom néhány kiemelkedő alakjának első hazai román fordítását bocsájtja az olvasó kezébe.

A szlovák hagyományokat feldolgozó kötetek:

Néprajzi tanulmányok Tótkomlósról (1974)

Krupa András: Jeles napok Békéscsabán és környékén élő szlovákoknál (1971)

Hiedelmek, varázslatok, boszorkányok (1974).

A Mezőberény monográfia (1973) az ott élő három nemzeti-ség szintézist teremtő közösségét, ünneplő szokásait dolgozta fel. A megyei nemzetiségekkel foglalkozó szerzők országos kiadványokban is publikálják kutatási eredményeiket. Az Ortutay Gyula szerkesztette Népi Kultúra - Népi Társadalom VII. (nemzetiségi) kötete tette közzé többek között Krupa Andrásnak a békéscsabai, a tótkomlósi szlovákok emberrel kapcsolatos hiedelmeit feldolgozó tanulmányát.

A négy nemzetiség anyanyelvén megjelenő néprajzi kötetek ugyancsak több Békés megyei szerző munkáját tartalmazzák. A német kötet a németek XVIII. -XIX. századi letelepedésének történetét, a mezőberényi német népképviselőt, az eleki német gyermekdalokat, játékokat, a román kötet a megyei román népköltészetet, népmesemondát, kenderfeldolgozást, a szlovák kötet a megyebeli szlovák etnikai jellegét, a halállal összefüggő hiedelmeket, a tanyai lakosok szokásait, a Békés megyei szlovák ködmönöket dolgozza fel.

A Békés megyében élő nemzetiségi lakossággal kapcsolatos politikai tevékenység fejlődéséről feldolgozást közölt az MSZMP Békés Megyei Oktatási Igazgatóság tanulmánykötete. A telepítési és felszabadulási évfordulók alkalmából néhány nemzetiségi helység rövid monográfiája is megjelent (Tótkomlóson, Eleken). A nemzetiségek irodalmi és művészeti életében is találhatunk fejlődésbeli csirákat. A nemzetiségi lapokban felbukkantak a megyéből való szlovákul verselő költők, román prózairók. Jelentkeztek nemzetiségi naiv festők, népművészek is. Szinte biztatásként a megyei könyvtár népi szlovák naiv rajzokat jelentetett meg. A nemzetiségek együttélését és a népek barátságának ápolását műsorválasztásával, működésével megfelelően segíti a megyei Jókai Színház, nemzetiségi filmapjaival a megyei Moziüzemi Vállalat, versfordításaival az Uj Auróra.

Az anyanyelven közreadott tudományos ismeretek terjesztését a TIT Békés Megyei Szervezete végzi. A megye állami és társadalmi szerveivel közösen szorgalmazza az anyanyelvi ismeretterjesztés bővítését. Ezért a megye legjobb szakemberei által anyanyelven összeállított témajavaslatokat ad ki. Gondot okoz, hogy az ismeretterjesztés nyelvezete még népszerűsítő fokon is elválaszthatatlan bizonyos szintű szókincstől. A felszabadulás előtti anyanyelvi oktatás hiánya következtében a nemzetiségi lakosság az egyes tudományágak alapfogalmait általában nem ismeri anyanyelvén. Az előadások emiatt nemegyszer kétnyelvűvé válnak, s így pontosítják a fogalmakat. De az ismeretterjesztésnek ez a fajta megvalósítása voltaképpen az anyanyelvi ismeret magasabb fokát alakítja ki, amely végső soron hozzájárul a nemzetiségi anyanyelvi tudat fejlesztéséhez, s megkönnyíti a nemzetiségi anyanyelven történő tisztább önkifejezést. Az ismeretterjesztő rendezvények témái részint a nemzetiségi tudat fejlesztését, részint a korszerű

általános műveltség kialakítását szolgálják. Legnagyobb sikerük a nemzetiségek hagyományairól szóló anyanyelvi előadásoknak van.

1980-ban anyanyelven tartottak előadást a következő témákban:

Németül: A németek betelepülése Magyarországra.
Az NDK irodalmából.
Egészségünkről.
Az életmódváltozás a XVIII. századtól napjainkig.

Románul: A haza i románság rövid története.
Eleki és kétegyházi román néptáncok.
A román gyermekirodalom.

Szerb-horvát nyelven:

D. Comic: Messze még a hajnal.
Mossa Salimovic élete és munkássága.

Szlovákul: Szlovák találókérdések.
Magyarországon élő szlovákok népviselete.
Szlovák népzene.

Ezeknek a témáknak az előadói képzett szakemberek, akik beszélnek egy-egy nemzetiség nyelvét. Az előadók nagyrésze tanár, de megtalálható közöttük orvos és más értelmiségi réteg is, akik jól beszélnek az adott nemzetiség nyelvét.

A TIT és a megyei művelődésügyi osztály tudományos közművelődési szemléje, a Békési Élet ugyancsak bő teret ad a megyében élő nemzetiségek történetével, kultúrájával foglalkozó tudományoknak. A tudatos szerkesztői munka eredményeként a folyóirat mel-

lett nemzetiségi szerzői mag is felnevelkedett, s a nemzetiségi népi hagyományainak feldolgozása közben olyan tudományos adatok közreadására került sor, amelyek történelmileg is bizonyítják az itt élő magyar és nemzetiségi lakosok kulturájának kölcsönhatását, szükségszerű egymásrautaltságát és egymás hagyományát termékenyítő jellegét.

Az eddigi tapasztalatok alapján megállapítható, hogy a közművelődési törvény a nemzetiségi lakosság számára is jó lehetőséget biztosít arra, hogy anyanyelvén is művelődhessen, ápolhassa nemzeti kulturáját. Az igények növekedésével nem tartott lépést azonban a közművelődési intézmények fejlesztése. Több helyen nincs megfelelő kulturház, vagy a meglévő már nem felel meg az igényeknek (pl. Méhkerék, Elek). A nemzetiségi kultúra megőrzése szempontjából rendkívül fontos továbbá, hogy a közművelődési rendezvények száma arányban legyen a nemzetiségi lakosság számával. A nemzetiségi tudat és az anyanyelvi kultúra iránti érdeklődés ébrentartása, fejlesztése több, színvonalasabb és változatosabb rendezvényt, dinamikusabb klubéletet, több és jól berendezett tájházat, gyakoribb nemzetiségi nyelvű filmvetítést, s általában olyan foglalkozásokat igényelne, amelyek jobban elősegítik az anyanyelv megőrzését és az anyanyelvi ismeretek bővítését. Ebben a vonatkozásban a legnagyobb nehézséget a románul és szerbül jól tudó szakemberek hiánya jelenti, ezért nagyobb előrelépésre van szükség a hazai szakemberképzés és továbbképzés területén. Mivel a jövőben is elsősorban a pedagógusok munkájára tudunk támaszkodni, a főiskolában nagyobb gondot kell fordítani a jelöltek felkészítésére, a sajátos közművelődési ismeretek gyarapítására.

VI. B E F E J E Z É S

1. Az elért eredmények összefoglaló értékelése:

Megyénkben az "automatizmus" szemléletének leküzdése után rendszeressé vált az itt élő nemzetiségek helyzetével való rendszeres foglalkozás. A párt- és tanácsai szervek 1957, 1958, 1959, 1968, 1969, 1971, 1973, 1976, 1978-ban tárgyalták - tehát szinte évenként - a megyében élő nemzetiségek helyzetét. E rendszeres foglalkozás jelentős eredményeket hozott a nemzetiségi politika Békés megyei gyakorlati megvalósítása terén.

Megállapítható, hogy a megyében élő szlovák, román, német és délszláv nemzetiségek anyagi, gazdasági, munkavállalási lehetőségekben egyenjogúak a magyar lakossággal. Létszámarányuknak megfelelően arányosan vannak képviselve, a párt, állami, gazdasági szerveknél, vállalatoknál, intézményeknél. Anyanyelvüket a közéletben, a hivatalos ügyintézésben és másutt szabadon használhatják. Számukra megfelelően biztosított anyanyelvük és kulturális hagyományaik ápolása. A megye párt- és állami vezetése tudatformáló munkájának eredménye, hogy nemcsak az irányító szervek, a vezetők, hanem a megye egész lakossága helyesli a nemzetiségek aktív támogatásának politikai gyakorlatát. A megye valamennyi munkahelyi közösségében kialakult internacionalista szemlélet tette lehetővé a helyes döntések gyakorlati végrehajtását. E tömegtámogatás nélkül a lenini szellemű döntések, a nagy költséggel létrehozott intézmények sem nyújtanának teljes garanciát az élet valamennyi területén a mindennapos egyenjogúságra. Hazánkban, s így Békés megyében is ma már a dolgozó osztályok nemzeti tudata, nemzeti önismерete reálissá vált. A felsőbbrendűség hamis tudatától megszabadult.

badulva mind több ember ismeri fel a nemzeti és az internacionalista érdekek szoros kapcsolatát. A szomszéd népekkel kapcsolatos értelmi és érzelmi viszony gyökerében változott meg.

A szocialista nemzettudat további fejlődése egyre tágabb keretet biztosít a nemzetiségekkel kapcsolatos meglévő döntések széles társadalmi bázison történő megvalósítására. A nemzetiségi lakosság gazdasági és kulturális fejlődése ezért Békés megyében - hasonlóan az ország többi területeihez - együtt haladt és halad az egész társadalom szocialista fejlődésével. A nem magyar ajkúak sajátjuknak tartják Békés megye terveit, céljait, és helyüket megtalálva részesei a célok megvalósulásának is.

Békés megyében valamennyi érdekelt fél magáévá tette pártunk, államunk szocialista nemzetiségpolitikájának azt a sarkötétét, hogy a nemzetiségekkel való törődés "nem lehet függvénye a nemzetiségi lakosság számának".

A nemzetiségek jogainak gyakorlati érvényesítésében hűen követik Lenin szavait:

"... a nemzeti kisebbségekkel tanúsított engedékenységet és békülékenységet az adott esetben inkább tu-
lozzuk el, mint fordítva." (75)

Nemzetiségi politikánk tehát jó úton halad, hozzájárul a Békés megyében folyó szocialista építés sikeréhez és - származás-
ra, nemzetiségre való tekintet nélkül - az itt élő emberek boldogabb életéhez. Hogy ez a folyamat méginkább kiteljesedjen, a következő feladatok megoldása szükséges a jövőben.

2. A nemzetiségi politika továbbfejlődésének lehetséges irányai:

1. A következő években is arra kell törekedni, hogy a nemzetiségi állampolgárok egyenjogúsága az élet minden területén érvényesüljön. A párt, a társadalmi és tömegszervezetekben, a tanácsok, a gazdasági és kulturális élet vezető területeiben kapjanak helyet az arra rátermett nemzetiségi dolgozók.

2. Nagy figyelmet kell fordítani arra, hogy a nemzetiségi lakosság életszínvonala, munka- és életkörülményei a magyar lakosságéval azonos ütemben növekedjen.

3. Az anyanyelv rendszeres és szélesebb körben történő használatával szükséges megakadályozni a román, szlovák, szerb és német nyelv pozícióinak gyengülését. Felvilágosító munkával és megfelelő segítség nyújtásával el kellene érni, hogy azokban a közösségekben, ahol nagyobb számban nemzetiségek élnek, a politikai és kulturális rendezvényeket, évfordulókat, méginkább a családi jellegű ünnepeket (névadó, esküvő, temetés, stb.) anyanyelven rendezzék meg.

4. A nemzetiségi tudat ébrentartását és az anyanyelv használatára való ösztönzést szolgálja a nemzetiséglakta helységek nemzetiségi jellegének kidomborítása két, vagy többnyelvű helységnévtáblák, feliratok, stb. elhelyezése. Ezért a kérdésnek is kellő figyelmet kell szentelni.

5. Az oktató-nevelő munka kiemelt feladat kell hogy legyen az anyanyelv és az anyanyelvi kultúra ápolása, fejlesztése. Nagyobb hangsúlyt kell helyezni a nevelés és oktatás hatékonyságának növelésére, a szakmai irányítás színvonalának javítására. Ennek érdekében emelni kellene a pedagógusképzés és továbbképzés színvonalát, az iskolákban olyan tananyag kialakítására kell törekedni, amely jobban szolgálja a nemzetiégi tudat erősítését, saját kulturális örökségük megismerését és az anyanyelv elsajátítását. Egy ilyen koncepcióra épülő, hatékonyabb oktatásra való áttérés szakmai, tantárgy-pedagógiai és személyi feltételeit kell megteremteni.

6. A beiskolázási tevékenység javítása mellett el kellene érni, hogy minden olyan közösségben, ahol az általános iskolában nemzetiégi nyelvtanítás folyik, az óvodákban bevezessék a nyelv oktatását. Gondoskodni kell megfelelő számú óvónőről és indokolt esetben meg kell szervezni a középszintű óvónőképzést (erre a gyulai román gimnáziumban van lehetőség). Mivel pedagógus hiány is jelentkezik, a pedagógusképző intézetekkel való jobb kapcsolat kialakításával, ösztöndíjak és megfelelő lakás- és szociális viszonyok biztosításával, valamint átgondolt nyugdíjazási és káderutánpótlási terv készítésével a jelenlegi és a várható pedagógushiány minden bizonnyal megoldható.

7. Az anyanyelv jobb elsajátítása és rendszeres használata érdekében el kell érni, hogy a tannyelvű iskolák órán kívüli tevékenységében (iskolai ünnepségek, rendezvények, kisdobos és uttórőfoglalkozások, sportrendezvények) és a tanulókkal való érintkezésben döntően a nemzetiégi nyelv domináljon.

8. A nemzetiégi pedagógusképzés és továbbképzés során

fokozottabban figyelembe kell venni a nemzetiségi közművelődés igényeit, hiszen a kulturális tevékenység jelentős része a jövőben is a pedagógusokra hárul. El kell érni, hogy az oktatási intézmények fokozottabban neveljenek a nemzetiségi kultúra befogadására, közművelődésben való részvételre. Legyenek ezek a nemzetiségi kultúra kisugárzó központjai.

Az anyanyelvi kultúra ápolását szolgáló tevékenységet azonban nem szabad csak az iskolára korlátozni. A közművelődési tevékenységet az óvodában kell elkezdeni és ki kell terjeszteni minden korosztályra, az életkori sajátosságok által igényelt tartalommal és formában.

9. A népművészeti értékek megőrzése érdekében fel kellene élesíteni, élővé kellene tenni a korábban a román nemzetiség körében annyira elterjedt házi díszítő tevékenységet, törölközők, abroszok és egyéb használati tárgyak készítését. A hazai román népviseletet még jól ismerők segítségét kellene igénybe venni a nemzetiségi együttesek hiteles, eredeti ruhával való ellátása érdekében.

10. A már országos hírű hazai román táncok továbbélése, életetése, elsajátítása érdekében az iskolákban, a kulturotthonokban legalább a nagyobb társadalmi-politikai és állami ünnepek alkalmával rendszeresen meg kellene szervezni a táncházakat. A szervezésbe be kellene vonni a volt tánccsoportok tagjait, akik közül biztosan lennének vállalkozók. Ez nemcsak a hagyományok továbbélését, hanem az együttesek utánpótlását is szolgálhatná.

11. A népzenei kultúra fejlesztése érdekében meg kell gyorsítani a gyűjtési és feldolgozási tevékenységet, a tehetséges tanulókat pedig zeneiskolában taníttatni, mert a népdalénekesek és az énekzene tanárok utánpótlását csak így lehet biztosítani.

12. Az anyanyelvi műveltség emelése érdekében hatékonyabban kellene hasznosítani a nemzetiségi könyvtárak lehetőségeit. Szakképzett, nyelvet ismerő könyvtárosra volna szükség minden olyan nemzetiségek által lakott településen, ahol könyvtár működik. Növelni kell a könyvtárak közművelődési szerepét.

13. Az olvasóvá nevelés érdekében az olvasótáborokat, szép-olvasási és kiejtési versenyeket, olvasómozgalmat ki kell terjeszteni a KISZ-korosztályú fiatalokra is.

14. A korábban is szép eredményeket felmutató néprajz- és folklórgyűjtést tovább kell folytatni és ki kell terjeszteni a románok, szlovákok, szerbek által lakott összes területre, valamint összehangoltabb és szervezettebb tevékenységgel végezni az összegyűjtött anyagok feldolgozását.

15. A szövetségek illetve a megyei tanácsok mellett tevékenykedő nemzetiségi bizottságok továbbra is fordítsanak nagy figyelmet az anyanyelven írók összefogására, a tehetséges fiatalok felkarolására. A szépirodalom tevékenység során nagyobb figyelmet szükséges fordítani a gyermek- és ifjúsági irodalomra, valamint a szinpadalkotások írására, adaptálására.

16. Fontos feladat a néptáncsoportok, a népi zenekarok, kórusok és pávakörök működtetése. Biztosítani kell a szakemberellátottságot és gondoskodni kell ezek képzéséről és továbbképzéséről. Ehhez igényelni kell a Népművelési Intézet és a megyei művelődési központok segítségét is.

17. Az anyanyelv megtartásának és fejlesztésének továbbra is fontos feltétele az anyanemzettel való kulturális kapcsolatok fenn-

tartása. A megyék közötti kapcsolatokat is felhasználva arra kell törekedni, hogy ezek járuljanak hozzá a két ország, a magyar és a román, a magyar és a csehszlovák, a magyar és a jugoszláv, a magyar és a német nép közötti baráti együttműködés elmélyítéséhez.

18. A nemzetiségi szövetségek lapjai továbbra is működjenek közre a Magyar Szocialista Munkáspárt politikájának, ezen belül nemzetiségi politikájának megvalósításában, népszerűsítésében. A lapok továbbra is vegyenek részt a szövetségek sokrétű feladatainak propagálásában és tudatosításában. A nemzetiségi sajtó legyen az anyanyelv megőrzésének, művelésének és fejlesztésének, a haladó hagyományok ápolásának, a nemzetiségi tudat formálásának és erősítésének eszköze. Tudósítsanak rendszeresen a nemzetiségi lakosság munkájáról, életéről, eredményeiről és problémáiról.

A FELHASZNÁLT MŰVEK IDÉZETJEGYZÉKE:

1. A szocialista hazafiság és a proletárnacionalizmus időszek-rü kérdései. Az MSZMP Központi Bizottsága Kulturpolitikai Munkaköz-ségének állásfoglalása. 1974. szeptember. A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai. 1971-1975. Kossuth, 1978. 832. oldal.

2. Lenin Válogatott Művei II. Kossuth 1967. 80. oldal.

3. Magyarország demokratikus újjáépítésének programja. Az MKP javaslata. A magyar és nemzetközi munkásmozgalom története. Szöveggyűjtemény. Kossuth. 1979. 283. oldal.

4. A Magyar Népköztársaság Alkotmánya 49. §. Szikra, 1949. Budapest. 57. oldal.

5. A Magyar Népköztársaság Alkotmánya 61. §. Kossuth, 1972. 26. oldal.

6. 1980. évi népszámlálás a nemzetiségi települések adatai. KSH Békés megyei Szervezete, 1980.

7. Cserei Attila: A nemzetiségi lakossággal kapcsolatos poli-tikai tevékenység fejlődése Békés megyében.

Tanulmányok, 1975. MSZMP Békés Megyei Bizottság Okta-tási Igazgatósága.

Márai György: Adatok a gyulai román nyelvű általános gim-názium 20 éves történetéhez. Békési Élet, 1970. 3. sz.

Krupa András: Jeles napok Békéscsabán és környékén élő szlovákoknál. Békés Megyei Tanács, Békéscsaba, 1971.

Ary Róza: Az anyanyelv művelése a battonyai szerb klubban. Budapest, 1976.

8. Szűcs Jenő: Nemzet és történelem. Gondolat. Budapest, 1974. 19. Oldal.

9. Kővágó László: Nemzetiségi kérdés, nemzetiségi politika. MSZMP Politikai Főiskolája. Kézirat. 52.192/16. 13. oldal.

10. Idézi Herczeg Ferenc: Az MSZMP nemzetiségi politikája. Kossuth, 1976. 26. oldal.

11. Herczeg Ferenc: Az MSZMP nemzetiségi politikája. Kossuth, 1976. 27-28. oldal.

12. Herczeg Ferenc: Az MSZMP nemzetiségi politikája. Kossuth, 1976. 29. oldal.

13. Részletesen lásd: Kovács Endre: Szemben a történelemmel, A nemzetiségi kérdés Magyarországon. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1977. 438. oldal.

14. Részletes elemzésüket lásd Herczeg Ferenc fentebb említett munkájában.

15. Pach Zsigmond Pál: Történelemszemlélet, történelemtudomány. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1977. 275. oldal.

16. Részletesebben lásd: Pach Zsigmond Pál: Történelemszemlélet, történelem tudomány. Budapest, Kossuth, 1977.

17. Részletesen lásd: Pach Zsigmond Pál: Történelem szemlélet, történelem tudomány. Kossuth, 1977.

18. Békés megyei statisztikai évkönyv adatai. Békéscsaba, 1949, 1960, 1980.

19. Tanulmányok. 1979. Krupa András: A szocialista nemzetiség politika érvényesítése Békés megyében. MSZMP Békés Megyei Bizottsága Oktatási Igazgatósága. Békéscsaba, 1979. 127-128. oldal.

20. Kósa László: Nemzetiségek a mai Magyarországon. Valóság, 1969. 4. sz.

21. Tanulmányok 1975. Cserei Attila: A nemzetiségi lakossággal kapcsolatos politikai tevékenység fejlődése Békés megyében. MSZMP Békés Megyei Bizottsága, Oktatási Igazgatóság. Békéscsaba, 1975. 93. oldal.

22. Vass István: A két forradalom előzményei. A forradalmi helyzet kialakulása. A Tanácsköztársaság Békés megyében 1919. Békéscsaba, 1971.

23. Szabó Ferenc: A Vörös Hadsereg szervezése és harcai a Vihar-sarokban. A Tanácsköztársaság Békés megyében. Békéscsaba, 1971.

24. Szincsek György: Tótkomlós gazdasági-társadalmi képe a két világháború között. Tótkomlós negyedszázados története. Nagyközségi Tanács, Tótkomlós, 1970.

25. Magyarország demokratikus ujjaépítésének programja. Az MKP javaslata. A magyar és nemzetközi munkásmozgalom története. Szöveggyűjtemény. Kossuth, 1979.

26. A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyesülési kongresszusának jegyzőkönyve. Szikra, 1948.

27. Lásd az 1949. évi XX. törvény §-át.

28. Idézett törvény.

29. Herczeg Ferenc: Nemzetiségi politikánk. Pártélet, 1973. 8. sz.

30. Nemzetközi szerződések gyűjteménye, 1945-1958. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1958. 58. oldal.

31. Lásd bővebben: A nemzeti kisebbségek száma és helye. A magyarországi németek egy részének kitelepítéséről még nem jelent meg önálló tanulmány. Kitér a kérdésre dunántúli vonatkozásban.

Komanovics József: A népi demokratikus forradalom és a telepítés Baranya megyében 1945-1947 között.

Tanulmányok Dél-Dunántul történetéből 1944-1948. Pécs, 1969. 93-147. oldal.

Ugyanott: Telepítések Baranyában (kitelepítés, betelepítés, lakosságcsere), 1945-1948. Budapest, 1969. Tézisek.

32. Lásd bővebben: Komanovics József: Lakosságcsere Csehszlovákia és Magyarország között a II. világháboru után. A Pollach Mihály Műszaki Főiskola Tudományos Közelményei, 2. sz. Pécs, 1973. 65-100 oldal.

Balogh Sándor: 1946. február 27-i magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezmény. Történelmi Szemle. 1979. 1. sz. 59-87 oldal.

33. MSZMP Békés Megyei Bizottsága Archivuma 19. Fond. MKP 70. ö. e. I. Jelentés a szlovák kérdésről.

34. MSZMP Békés Megyei Bizottsága Archivum 1. Fond. I.
ö. e. 1959. január 3. VB. jelentés jkv.

35. MSZMP Békés Megyei Bizottsága Archivum. 27. Fond.
9. ö. e. 1951. május 28-i vb ülés jkv.

36. MSZMP Békés Megyei Bizottsága Archivum. 27. Fond. 9.
ö. e. 1951. május 28-i vb ülés jkv.

37. MSZMP Békés Megyei Bizottsága Archivum. 27. Fond. 9.
ö. e. 1951. május 28-i vb ülés jkb.

38. MSZMP Békés Megyei Bizottsága Archivum. 27. Fond. 9.
ö. e. 1951. december 23-i vb ülés jkv.

39. MSZMP Békés Megyei Bizottság Archivum. 27. Fond. 9.
ö. e. 1951. december 23-i vb ülés jkv.

40. MSZMP Békés Megyei Bizottsága Archivum. 27. Fond. 20.
ö. e. 1956. augusztus 13-i vb ülés jkv.

41. MSZMP Békés Megyei Bizottsága Archivum. 1. Fond. 1.
ö. e. 1959. január 3-i vb ülés jkv.

42. Békés Megyei Levéltár. Kétegyháza, 1948/8 közgyűlési határozatok.

43. BLT. 1948. V. 20. A nemzeti bizottság levele a kultuszminiszterhez.

44. Sonkoly Pál: Az újjáéledt Csaba. In: Tanulmányok Békéscsaba történetéből. Szerk: Kristó Gyula, Székely Lajos. Békéscsaba, 1970.

45. MSZMP Békés Megyei Bizottsága Archivum. Jelentés a nemzetiségi kérdésről. 1951. május. 1. Fond. 27. ö. e. 2/253.

45. MSZMP Békés Megyei Bizottsága Archivum. Jelentés a nemzetiségi kérdésről. 1951. dec. 1. Fond. 28. ö. e.

47. MSZMP Békés Megyei Bizottsága Archivum. Jelentés a nemzetiségi kérdésről. 1951. dec. 1. Fond. 28. ö. e.

48. Részletesebben lásd: Békés megye társadalmi fejlődése 1945-1970. MSZMP Békés Megyei Bizottság Propaganda és Művelődési Osztálya. Békéscsaba, 1970. Kézikönyv.

49. Részletesebben lásd: Békés megye társadalmi fejlődése 1945-1970. MSZMP Békés Megyei Bizottság Propaganda és Művelődési Osztálya. Békéscsaba, 1970. Kézikönyv.

50. MSZMP Békés Megyei Bizottság beszámolója a VII. kongresszus előtti pártértekezleten. 1959. okt. 31. MSZMP Békés Megyei Bizottság Archivuma. 1. Fond. 1. ö. e.

51. Jelentés a nemzetiségek között végzett politikai és művelődési munkáról. 1959. jan. 3-i vb-ülés jkv. MSZMP Békés Megyei Bizottság Archivum. 1. Fond. 3. fondcsoport. 52. ö. e.

52. MSZMP Békés Megyei Bizottság beszámolója a megyei pártértekezletnek. 1962. 20. oldal. MSZMP Békés Megyei Bizottság Archivum. 1. fond. csoport 2. ö. e.

53. Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége Országos Választmányának beszámolója a VI. kongresszuson. 1978. november. 4-5. oldal.

54. Bóka Mihályné Méhkerék község tanácselnöke hozzászólása az MSZMP XII. kongresszusán. Együtt a nemzetiségekkel. Kossuth, 1984. 41. oldal.

55. Bóka Mihályné Méhkerék község tanácselnöke hozzászólása az MSZMP XX. kongresszusán. Együtt a nemzetiségekkel. Kossuth, 1984. 41. oldal.

56. Lásd bővebben: Békés megye társadalmi fejlődése 1945-1970. MSZMP Békés Megyei Bizottság Propaganda és Művelődési Osztálya. Békéscsaba, 1970. Kézikönyv.

57. Békés Megyei Tanács Egészségügyi Osztály adatai, 1980.

58. MSZMP Békés Megyei Bizottság VB és a Megyei Tanács VB együttes ülésére készült jelentés a nemzetiségek helyzetéről, 1969. MSZMP Békés Megyei Bizottság Archivum. 1. Fond. 3-as fond csoport. 325. ö. e.

59. Szilágyi Péter a MRDSZ főtitkárának hozzászólása a megyei pártértekezleten. 1970. okt. 31. MSZMP Békés megyei Bizottság Archivum. 1. Fond. 1. fonda csoport. 6. ö. e.

60. Békés Megyei Pártbizottság beszámolója a pártértekezletnek. 1975. MSZMP Békés Megyei Bizottság Archivum. 1. Fond. 1. fondacsoport. 1. ö. e.

61. MSZMP KB beszámolója a XII. kongresszusnak. MSZMP XII. kongresszusának jegyzőkönyve. Kossuth, 1980. 97. oldal.

62. Lukács György: Lenin és a kultúra kérdései. MSZMP Politikai Főiskola: A kultúrelmélet és a szocialista kulturális forradalom. Cikkgyűjtemény. Budapest, 1978. 89. oldal.

63. 1957. május 28-i VB-jkv. Jelentés a nemzetiségek helyzetéről. MSZMP Békés Megyei Bizottság Archivum, 1. Fond. 3. fondcsoport, 11. ö. e.

64. Jelentés a nemzetiségi politika érvényesítéséről. 1959. nov. 19. MSZMP Békés Megyei Bizottság Archivum, 1. Fond. PMO. 10. fondcsoport, 47. ö. e.

65. Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége V. kongresszusa, Gyula, 1978. 11. oldal.

66. Békés Megyei Tanács VB Művelődési Osztály adatai.

67. Megyei Tanács VB Művelődési Osztály adatai, 1980.

68. Békés Megyei Tanács VB Művelődési Osztály adatai, 1980.

69. A Békéscsabai Szlovák Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Gimnázium évkönyve. Békéscsaba, 1974.

70. Krupa András: A nemzetiségi lét Békésben. Együtt a nemzetiségekkel. Nemzetiségi politika a mai Magyarországon. Kossuth, 1984. 221. oldal.

71. Lázár Flórián román nemzetiségű kétegyházi beszélgető-partnerem visszaemlékezései.

72. Magyar Népköztársaság Alkotmánya. 61. §. 3. Kossuth, 1974. 26. oldal.

73. A Magyar Népköztársaság Alkotmánya. Kossuth, 1974. 26. oldal.

74. MSZMP XII. kongresszusának jegyzőkönyve. Kossuth, 1980. 469. oldal.

75. Lenin összes művei. 45. kötet. Budapest, 1972. 357-359. oldal.

FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE

1. Arató Endre: A magyar csehszlovák viszony ötven éve. Budapest, 1969.
2. Aczél György: A nemzetiségi jogegyenlőség törvény a szocializmusban. Kritika. 1984. 3. sz.
3. Ary Róza: Az anyanyelv művelése a battonyai szerbklubban. Budapest, 1976.
4. A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyesülési kongresszusának jegyzőkönyve. Szikra, 1948.
5. A Békéscsabai Szlovák Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Gimnázium évkönyve. Békéscsaba, 1974.
6. A Magyar Népköztársaság Alkotmánya. Kossuth, 1974.
7. Áts Erika: Több nyelven egy akarattal. Nemzetiségek a Magyar Népköztársaságban. Budapest, 1976. NPI.
8. A szocialista hazafiság és a proletárnacionalizmus időszerű kérdései. Az MSZMP Központi Bizottsága Kulturpolitikai Munkaközösségének állásfoglalása. 1974. szeptember. Az MSZMP határozatai és dokumentumai 1971-1975. Kossuth, 1978.
9. Bellér Béla: Az ellenforradalom nemzetiségi politikájának kibontakozása. Budapest, 1975.
10. A nemzeti kisebbségek száma és helyzete. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1965.

11. Boross Marietta: Szlovák nemzetiségi tájház Tótkomlóson. Tótkomlós, Nagyközségi Tanács, 1978.
12. Balogh Sándor: 1946. február 27-i magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezmény. Történelmi Szemle, 1979. 1. sz.
13. Békés Megyei Tanács Egészségügyi Osztály adatai. 1980.
14. Békés megye társadalmi fejlődés 1945-1970. MSZMP Békés Megyei Bizottság Propaganda és Művelődési Osztálya. Békéscsaba, 1970. Kézikönyv.
15. Békés Megyei Tanács VB Művelődési Osztály anyagai, 1970-1980.
16. Csatári Dániel: Román-magyar kapcsolatok III. Budapest, 1958.
17. Csatári Dániel: Nemzetiségi kérdés, nemzetiségi politika. Akadémia, 1968.
18. Csatári Dániel: Forgószélben. Akadémia, 1969.
19. Cserei Attila: A nemzetiségi lakossággal kapcsolatos politikai tevékenység fejlődése Békés megyében. Tanulmányok, 1975. MSZMP Békés Megyei Bizottság Oktatási Igazgatósága.
20. Dedinszky Gyula: Békéscsaba nemzetiségi története. Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztálya által 1971 évben kiírt pályázatra benyújtott dolgozat. Békéscsaba, 1971.
21. Dedinszky Gyula: Békéscsaba nyelvi és vallási képének alakulása. Kézirat. Békéscsaba, 1965.
22. Fodor Péter: A magyarországi nemzetiségek. Népművelés. 1984. 2. szám.

23. Feladatok az MSZMP nemzetiségi politikájának végrehajtására. MSZMP Pest Megyei Bizottság. PMO kiadványa, 1980.

24. Gáll Ernő: Nemzetiségi lét, korszerű önismeret. Valóság, 1982. 4. szám.

25. Gyivicsán Anna: A nemzetiségi kultúra ápolásának elvi és gyakorlati kérdései. Békési Élet, 1978. 1. szám.

26. Hoóz István: A nemzetiségi tudat lépcsőfokai. Élet és Tudomány, 1983. október.

27. Herczeg Ferenc: Az MSZMP nemzetiségi politikája, Kossuth, 1976.

28. Hutter Miklós: A magyarországinémet népcsoport. Budapest. Akadémia, 1973. 7. kötet.

29. Jaksity Iván: A szerbek letelepedése Battonyán. Battonya, 1965. Községi Tanács VB. Battonyai Füzetek.

30. Kassai Géza: Magyar történelmi sorsfordulók és a nemzetiségi kérdés. Kossuth, 1959.

31. Kővágó László: Nemzetiségek a mai Magyarországon. Budapest, 1981. Kossuth.

32. Kővágó László: Nemzetiségeink jelene. Budapest, 1976. Nemzetiségi Füzetek. I.

33. Kővágó László: Kisebbség - nemzetiség. Kossuth, 1977.

34. Kővágó László: nemzetiségi kérdés, nemzetiségi politika. MSZMP Politikai Főiskola. Kézirat, 52.192/16.

35. Kovács Endre: Szemben a történelemmel. A nemzetiségi kérdés a régi Magyarországon. Magvető, 1977.

36. Kósa László: Nemzetiségek a mai Magyarországon. Valóság, 1969. 4. szám.

37. Klaukó Mátyás: Szlovákok, németek, román nemzetiségek. Magyar Hírlap, 1978. január 3.

38. Kóvágó László: A szocialista nemzetiségpolitika kialakításának útján. Párttörténeti Közlemények, 1980. 3. sz.

39. Krizsán Ferenc: A szlovák nemzetiség kulturális élete hazánkban. Békési Élet, 1967. 3. sz.

40. Komanovics József: Lakosságcsere Csehszlovákia és Magyarország között a II. világháború után. A Pollach Mihály Műszaki Főiskola Tudományos Közleményei. 2. sz. Pécs, 1973.

41. Komanovics József: A népi demokratikus forradalom és a telepítés Baranya megyében 1945-1947 között. Tanulmányok Dél-Dunántul történetéből 1944-1948. Pécs, 1969.

42. Krupa András: A szocialista nemzetiségi politika érvényesítése Békés megyében. Tanulmányok: 1979. MSZMP Békés Megyei Bizottság Oktatási Igazgatósága.

43. Krupa András: A nemzetiségi néprajz közművelődési szerepe. Békési Élet, 1975. 2. sz.

44. Krupa András: Jeles napok Békéscsabán és környékén élő szlovákoknál. Békés Megyei Tanács, Békéscsaba, 1971.

45. Krupa András: Hiedelmek -varázslatok, boeszorkányok. (Békéscsaba, Tótkomlós és csanádalberti szlovák lakói körében gyűjtött babonák, hiedelmek, szokások.) Békés Megyei Tanács, 1974.

46. Kátai Ferencné: A nemzetiségek művelődési jogainak érvényesülése Szarvason. Szombathely, 1975.

47. Lenin Összes Művei. 45. kötet. Budapest, 1972.

48. Lenin Válogatott Művei. 2. kötet. Kossuth, 1967.

49. Lukács György: Lenin és a kultúra kérdései. Budapest, 1978.

50. Márai György: Adatok a gyulai román nyelvű általános gimnázium 20 éves történetéhez. Békési Élet, 1970. 3. sz.

51. Megyei Postaigazgatósági adatok. 1980.

52. MRDSZ V. kongresszusa. Gyula, 1978.

53. MSZDSZ Országos Választmányának beszámolója a VI. kongresszuson, 1978.

54. MSZMP Békés Megyei Bizottsága Archivum anyagai.

55. MSZMP XII. kongresszusának jegyzőkönyve. Kossuth, 1980.

56. Magyar és nemzetközi munkásmozgalom története. Szöveggyűjtemény. Kossuth, 1979.

57. Molnár Ambrus: Fejezetek a vegyes lakosságú Mezőberény történetéből. Mezőberény, 1973.

58. Nagy László: A nemzetiségi kulturpolitika 10 éve a Magyar Népköztársaságban. Budapest, 1955.

59. Nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia. Békéscsaba, 1975. TIT Békés Megyei Szervezete.

60. Nemzetiségi politika megvalósulásának tapasztalatai Csongrád megyében. MSZMP Csongrád Megyei Bizottság Oktatási Igazgatóság Jubileumi Évkönyve. Szeged, 1981.

61. Niederhauser Emil: A magyarországi nemzetiségekről. Kritika, 1983. 6. sz.

62. Nemzetközi Szerződések gyűjteménye 1945-1958. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1958.

63. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia Békéscsabán. Békési Élet, 1976. 2. sz.

64. Pach Zsigmond Pál: Történelmi szemlélet, történelemtudomány. Budapest, Kossuth, 1977.

65. Stark Ferenc: A nemzetiségek és az oktatás. Köznevelés, 1984. 10. sz.

66. Sonkoly Pál: Az újjáéledt Csaba. In.: Tanulmányok Békéscsaba történetéből. Szerkesztette: Kristó Gyula, Székely Lajos. Békéscsaba, 1970.

67. Szabó Ferenc: A Vörös Hadsereg szervezése és harcai a Viharsarokban. A Tanácsköztársaság Békés megyében.

68. Szincsek György: Tótkomlós negyedszázados története. Nagyközségi Tanács. Tótkomlós, 1970.

69. Szücs Jenő: Nemzet és történelem. Gondolat, 1974.

70. Szász János: Nemzetiségi közművelődés művelődés-szociológiai kutatása. Budapest, 1980.

71. Szász János: Nemzetiségi közművelődés. Budapest, 1979.

72. Szlovákok Békéscsabán. TIT Békés megyei Szervezete. Békéscsaba, 1980.

73. Száraz György: Történelmünk birtokbavétele. Társadalmi Szemle, 1982. 1. sz.

74. Tóth Endre: A nemzetiségtörténeti kutatások helyzete. Tájékoztató. 1982. 1. sz.

75. Tilkovszky Lóránt: Revízió és nemzetiségi politika Magyarországon 1938-1941. Akadémia, 1967.

76. Vass István: A két forradalom előzményei. A forradalmi helyzet kialakulása. A Tanácsköztársaság Békés megyében 1919. Békéscsaba, 1971.

77. 1980. évi népszámlálás a nemzetiségi települések adatai. MSZB Békés Megyei Szervezete, 1980.

78. Együtt a nemzetiségekkel. Nemzetiségi politika a mai Magyarországon. Kossuth, 1984.

Váczai Rozália: Nemzetiségek és nemzetiség-politika

Békés megyében /1957--1980/

című doktori értekezéséről

A szerző fontos témát dolgozott fel, amelynek jelentőségét az adja meg, hogy jól egészíti ki a MNK nemzetiségi politikájával foglalkozó országos irodalmat.

A helyzet ugyanis az, hogy a MNK helyes, lenini nemzetiségi politikájával, annak legfontosabb elveivel a legmagasabb párt és kormánysszervek döntései, állásfoglalásai foglalkoznak: legutóbb például a MSZMP Kongresszusa.

Született egy-két kisebb összefoglaló is, amely ennek az internacionalista nemzetiségi politikának a legfontosabb országos adatait foglalja össze /Herczeg, Ferenc, Kővágó László írásai/. Rendelkezünk most már néhány olyan monográfiával is, amely a Csongrád megyei vegyes lakosságú községek történetét dolgozta fel /ld. a Szőreg és népe, Deszk és népe színvonalas tanulmánykötetet/. Nincs viszont olyan munkálat, amely azoknak a megyéknek a nemzetiségi politikájával, illetve az országos nemzetiségi politika megyei végrehajtásával foglalkozna, amelyekben nemzetiségek élnek.

Miután Békés olyan megye, ahol hazánk mind a négy nemzetisége él, csak helyeselni lehet, hogy a szerző ezt a témát választotta doktori értekezésének tárgyául.

Már előljáróban leszögezhetem, hogy a szerző a kutatás feladatait jól és sikeresen oldotta meg. Az országos irodalom mellett, nagyon gazdag és eddig ismeretlen megyei forrásanyagot tárt fel. Köztük a megyei állami levéltár és pártarchívum -- szin-

te teljesnek tűnő -- nemzetiségpolitikai anyagait a többi testületek /tanács, népfront/ nemzetiségiakkal foglalkozó állásfoglalásait, a nemzetiségi szövetségeknek a Békés megye nemzetiségeire vonatkozó írásait. Mindemellett mondanivalóját gazdagítja azoknak a beszélgetéseknek az adataival is, amelyet megyei nemzetiségi vezetőkkel, lakosokkal vagy a kérdéskör szakembereivel folytatott.

Annak érdekében, hogy a megye nemzetiségi lakosságának helyzetében beállott kedvező változások útját reálisan tudja hasonlítani és értékelni a szerző, nagyon helyesen, röviden összefoglalja a nemzetiségi politika 1945 előtti szomorú örökségét és a felszabadulástól - 1957-ig terjedő időszak negatív és pozitív törekvéseit.

Ezután tér rá a megyében érvényesülő nemzetiségi politika és annak a nemzetiségi lakosság életére gyakorolt hatásának elemzésére, úgy, hogy mindvégig figyelembe veszi annak országos, meghatározó tényezőit.

Az alapos, elmélyült empirikus vizsgálat anyaga a problémakör általános összefüggéseit is gazdagítja, olyannyira, hogy -- bár ez nem feltétlenül követelménye a doktori értekezésnek -- érdemes lenne az értekezés néhány fejezetének publikálásáról is gondolkodni.

Különösen az alábbi fejezeteket -- vagyis az értekezés szorosabban vett tárgyát -- tartom sikerülteknek.

A megye nemzetiségeinek társadalmi, gazdasági helyzetében bekövetkezett pozitív változásokat tárgyaló fejezetet, amely elsőrendű forrásokra támaszkodva bizonyítja be, hogy az egész

megye gazdasági fejlődésén belül, hogyan javult a nemzetiségek gazdasági-társadalmi helyzete: miként javultak meg elhelyezkedésük viszonyai, lakásviszonyaik, közegészségügyi és kommunális ellátottságuk, és olyan nemzetiségi helységek gazdasági helyzete, mint például Méhkerék.

Nagyon alapos munka a nemzetiségi nyelv és kultúrával, a nemzetiségek művelődési helyzetével foglalkozó fejezet is. Ennek gazdag tényanyaga egyértelműen bizonyítja a nemzetiségi óvodák fejlődését, az óvónőképzésre fordított erőfeszítéseket, a középiskolás oktatás fejlődését, a néprajzi hagyományok gyűjtésének eredményeit, a nemzetiségi nyelvű kiadványok számának növekedését, úgy, hogy egyúttal a jelentkező problémák, gondok javítására vonatkozó javaslatokat is megfogalmaz.

Ily módon az alapos ^{munka} (minősítése: summa cum laude).

Szeged, 1985. dec. 4.

Csatári Dániel

Dr. Csatári Dániel
tanszékvezető egyetemi tanár

15-65/1985.

.....bksz.

Tárgy: Váczi Rozália
.....
doktori szigorlata.
Melléklet: 1 db disszertáció

Dr. Csatári Dániel elvtársnak
tszv. egyetemi tanár

H e l y b e n

Professzor Elvtárs!

Mellékelve . Váczi Rozália: Nemzetiségek és nemzetiségpolitika . . .
Békés megyében /1957-1980/ .....

című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbirálni
sziveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szives figyelmét fel-
hívnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a birálat elkészítésének
és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított
harmadik hónap utolsó napjában állapította meg.

A mellékelt értekezést a birálat elkészítése után sziveskedjék átadni
tanszéke könyvtárosának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelye-
zése céljából.

Szeged, 1985. nov. 19. ....

Maklár Ferenc
.....
dékánhelyettes

A kiadmány hiteles:

Megyeri Róza
.....
főelőadó

Kapták: Dr. Csatári Dániel prof.

Dr. A. dr. Sajti Enikő docens
..... társbiráló